

Analiza dječjeg likovnog rada

Štanjer, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:712996>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lucija Štanjer

ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA

Završni rad

Zagreb, lipanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lucija Štanjer

ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA

Završni rad

Mentor rada:

prof. dr. art. Antonija Balić

Zagreb, lipanj 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DJEČJI CRTEŽ.....	2
2.1. Likovni elementi.....	2
2.2. Kompozicija.....	5
2.3. Likovne tehnike.....	6
2.4. Motivi dječjeg crteža.....	11
2.5. Faze djetetovog likovnog razvoja.....	14
3. POČETAK DJEČJEG LIKOVNOG JEZIKA.....	15
3.1. Početak stvaralaštva.....	15
3.2. Linija.....	16
3.3. Krug.....	17
3.4. Kvadrat.....	18
3.5. Prikaz čovjeka.....	18
3.6. Prikaz životinja.....	19
4. ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA.....	20
4.1. Analiza dječjih likovnih uradaka.....	20
4.2. Važnost odgojitelja u analizi i vrednovanju dječjih likovnih uradaka.....	21
4.3. Psihološka analiza dječjeg crteža.....	21
4.4. Znakovi likovne nadarenosti.....	22
4.5. Analiza dječjih radova prikupljenih tokom stručno-pedagoške prakse.....	23
5. ZAKLJUČAK.....	44
6. LITERATURA.....	45
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	46
ZAHVALA.....	47

SAŽETAK

Likovni je razvoj važna komponenta u cjelovitom razvitku djeteta. Dijete kroz likovnost istražuje, otkriva, uči i zapaža. Spoznaje sebe kao kompetentno biće. Odgojitelji i roditelji su osobe koje će mu u tome pomoći. Zato držim kako i roditelji i odgojitelji moraju biti informirani o aspektima djetetova razvoja. Oni su djetetu najbliži pa stoga ne čudi što će dijete najviše stvarati upravo u njihovu prisustvu. Jedna od najbitnijih stvari je pustiti dijete da neometano uživa crtajući, slikajući i na kraju krajeva – stvarajući. U ovome sam radu pokušala sažeti sve bitno što će odgojitelju ili roditelju zatrebati u promatranju razvoja dječje likovnosti. Jednostavno, shvatila sam kako se djetetu često nameću neke stvari i kako dijete često nije slobodno istraživati i kako mu nije dopušteno otkrivati neke nove spoznaje. Shvatila sam kako upravo takvim postupcima mi odrasli kočimo dječji razvoj, a da toga nismo ni svjesni. U želji da dijete što prije napreduje, namećemo mu kako što treba raditi ili nacrtati, a ne dopuštamo ili nemamo strpljenja da pustimo dijete da otkriva samo. Još gore, često sam znala vidjeti kako roditelj ili odgojitelj čini stvari umjesto samoga djeteta. Ali isto tako se kasnije čudimo što dijete zaostaje ili što vidimo da ne ispoljava maštu ili kreativnost onako kako bi dijete to trebalo. Stoga zaključujem kako bi bilo najbolje da poznajemo faze dječjeg likovnog stvaralaštva, da otprilike znamo kako izgleda dječji crtež s obzirom na njegovu dob i što od djeteta možemo očekivati.

Ključne riječi: dijete, likovni izraz, dječji likovni razvoj, cjelovitost, stvaralaštvo

SUMMARY

Artistic development is an important component in a child's overall development. Through art, the child explores, discovers, learns and notices. Learns that he is himself a competent being. Educators and parents are the people who will help him in this. That is why I believe that both parents and educators must be informed about aspects of a child's development. They are closest to the child, so it is not surprising that the child will create the most in their presence. One of the most important things is to let the child enjoy drawing, painting and, ultimately, creating. In this paper, I have tried to summarize everything that an educator or parent will need in observing the development of children's art. I simply realized that some things are often imposed on a child and that the child is often not free to explore and that he is not allowed to discover some new knowledge. I realized that it is precisely by such actions that we adults hinder children's development, without even being aware of it. In order for the child to progress as soon as possible, we impose on him what to do or draw, and we do not allow or have the patience to let the child discover for himself. Worse, I often used to see a parent or educator do things for the child instead of the child himself. But we also later wonder that the child is lagging behind or that we see that he is not showing imagination or creativity the way a child should. Therefore, I conclude that it would be best to know the stages of children's art, to know approximately what a child's drawing looks like given its age and what we can expect from a child.

Key words: child, artistic expression, children's artistic development, integrity, creativity

1. UVOD

Djeca imaju potrebu izraziti se likovnim radom. Možda iz puke igre, ali možda i zbog toga što im je lakše nešto nacrtati već objasniti riječima. Crtež je spontani dio djetinjstva i kroz njega možemo vidjeti razvoj djeteta. Djetinjstva se svi prisjećamo kao jednog od najljepših razdoblja svoga života. U djetinjstvu je sve nekako lakše, jednostavnije i opuštenije. Djeca igrom istražuju svijet oko sebe, te upravo taj svijet i njihova shvaćanja prenose na papir. Dijete je od rođenja okruženo umjetnošću. Prvo će im biti zanimljivo slikati prstima jer će htjeti osjetiti teksturu boje. Uvidjela sam da kod slikanja prstima boja nerijetko završi, osim papira, na puno raznih površina, uključujući i vlastitu kožu. To je upravo ta čarolija istraživanja i otkrivanja novih saznanja koju djeca posjeduju. Zatim će često, gledajući svoje roditelje, u ruke uzeti olovku ili kist. Prvo će se ti alati nespretno držati u ruci, ali kasnije se vježbom dođe do pravilnoga držanja. Ni oblici u početku neće biti sasvim pravilni. Djeca počinju svoj likovni jezik razvijati upotrebom kruga, koji im je najbliži geometrijski lik. Taj će krug u početku biti nepravilan, često bez spojenih krajnjih točaka. No, neće proći dugo, a dijete ne samo da će nacrtati pravi krug, već će taj krug dobiti neko potpuno drugo značenje u oblikovanju crteža. Dijete će od već poznatih elemenata nadograđivati sliku tako da ćemo s vremenom moći vidjeti prepoznatljive predmete ili osobe. Najviše što možemo za dijete napraviti, u ulozi roditelja ili odgojitelja, jest da ga pravilno motiviramo. Motivacija se može naći svuda oko nas, ali najbolja je motivacija zapravo pozitivan komentar na dječji rad i osjećaj ponosa kada vidite koliko je truda i mašte uloženo u to što se vidi na papiru. Djecu treba pustiti da misle svojom glavom i prikazuju likove onako kako su ih oni zamislili. Nije potrebno učiti djecu da crtaju po nekoj šablona jer „to tako treba“. Najvažnije bi nam trebalo biti da je dijete zadovoljno učinjenim.

2. DJEČJI CRTEŽ

Crtanje je vrsta dječje igre i jedna od njihovih osnovnih potreba da se izraze, kaže Ružić (1959). Nitko djecu ne uči da uzmu kredu i šaraju po asfaltu. Djeca to čine sama iz vlastite potrebe. Iako dječji crteži u prošlosti nisu imali neku posebnu vrijednost, pa čak ni onu sentimentalnu, danas znamo kako se kroz dječji crtež puno toga može otkriti o samome djetetu, a roditelji vole prikupljati likovne radove svoga djeteta. I dok se u prošlosti gotovo svaki likovni uradak djeteta korigirao pod strogim vodstvom odgojitelja ili učitelja, danas uživamo u slobodi i jednostavnosti dječjih uradaka. Kako piše Damjanov (1991), dijete misli doživljajno. Ono svoje doživljaje iz okoline pojednostavljuje kako bi sve to što je doživjelo moglo prenijeti na papir.

2.1. Likovni elementi

Jakubin u svojoj knjizi „Osnove likovnog jezika i likovne tehnike“ (Jakubin, 1989) ističe kako u likovne elemente spadaju: točka, crta, boja, ploha, površina, volumen i prostor. Najmanji grafički znak u grafičkom smislu je točka. Ona nosi osnovnu optičku i likovnu vrijednost. Točkom možemo raditi razne stvari poput građenja, variranja i kombiniranja. Točke možemo nanizati u gotovo svim smjerovima: vodoravno, okomito, dijagonalno, kružno ili slobodno. Na plohi se točke mogu pravilno ili nepravilno raspodijeliti.

Osnovni likovni element crteža jest crta. Crtež je osnovni oblik likovnog izražavanja: grafike, slikarstva, kiparstva, arhitekture, a mnogi ga umjetnici smatraju osnovom vlastitoga izražavanja. Jakubin (1989) kaže kako razlikujemo crte po toku, crte po karakteru i crte po značenju. Crte po toku mogu biti ravne ili krivulje. Dok ravne označavaju točnost i preciznost, krivulje dijelimo na dvije dodatne podvrste – pravilne i slobodne. Pravilne krivulje su po svojem smjeru ravne te se šire pravilno. Primjer za pravilne linije su kružnica, elipsa, spirala te dijelovi parabole i hiperbole. Za razliku od pravilnih, slobodne krivulje često mijenjaju smjer čime označavaju gibanje i kretanje te nemir. Crte su po karakteru tanke, debele, dugačke, kratke, oštre, neoštre, kontinuirane, isprekidane, izlomljene, prozirne, guste, jednolične, nejednolične. Jakubin (1989) također kaže kako postoje crte po značenju te se one dijele na strukturne i konturne ili obrisne.

Strukturne crte označavaju strukturu, sastav ili građu poput kose, žilice na listu, bore na licu itd. Konturne ili obrisne crte, kao što sam naziv kaže, opisuju pojedine likove te ih odvajaju od ostalih. One zapravo ocrtavaju vanjski rub pojedinog lika. Mnogi tvrde kako različite vrste crta imaju različit utjecaj na nas pa tako vodoravne crte percipiramo kao mirne i opuštene, dok izlomljene shvaćamo kao grube i energične.

Danas znamo kako boje možemo svrstati u puno različitih kategorija, ali Jakubin (1989) spominje dvije osnovne kategorije boja: razvrstavanje na kromatske i akromatske te osnovne, sekundarne i tercijarne boje. Kromatske ili šarene su sve boje koje možemo vidjeti unutar sunčevog spektra, a akromatske, koje još nazivamo i „neboje“, su bijela, siva i crna. Osnovne boje, ili primarne, su važne za dobivanje svih ostalih boja. One predstavljaju osnovu u miješanju sekundarnih boja. U osnovne boje ubrajamo crvenu, plavu i žutu boju. Sekundarne boje nastaju miješanjem dviju osnovnih boja u omjeru 2:2, dakle, u istom omjeru. Od plave i crvene dobivamo ljubičastu, od žute i plave zelenu, a miješanjem crvene i žute dobivamo narančastu boju. U sekundarne boje, dakle, ubrajamo ljubičastu, zelenu i narančastu boju. Jakubin (1989) također spominje i tercijarne boje. Kaže kako se one dijele na tercijarne čiste i tercijarne neutralne boje. Tercijarne čiste boje nastaju miješanjem jedne osnovne i jedne sekundarne boje, ali ovoga puta u različitim omjerima. To su sve nijanse koje se nalaze između dviju pomiješanih boja, odnosno sve boje između pomiješane osnovne i sekundarne boje. Tercijarne neutralne boje dobivamo miješanjem osnovne i sekundarne boje koja je komplementarna osnovnoj. Time se dvije komplementarne boje poništavaju i neutraliziraju. Ako se pomiješaju u istim omjerima, dobit ćemo sivu boju, a ako se pomiješaju u različitim omjerima, možemo dobiti različite tonove boja poput smeđe, smeđozelene, smeđoplave ili ljubičastosmeđe.

Ploha je dvodimenzionalni element kojemu možemo odrediti dužinu i visinu.. Ploha se kao likovni element koristi u plošnom i prostorno plastičnom oblikovanju, dakle, u slikarstvu, kiparstvu i arhitekturi. U slikarstvu je ploha element na kojemu se slika, dok u arhitekturi i kiparstvu ploha izbija u prostor pa tako predstavlja volumen, masu, odnosno oplošje volumena. Ona predstavlja granicu prostora, mjesto gdje su volumen i prostor u kontaktu.

Vanjski izgled plohe opisujemo kao površinu. Površina plohe može imati različite završne obrade pa prema tome dobiva i određene karakteristike. Kada je površina plohe obrađena

to se naziva tekstura, a sama tekstura daje karakter površini. Jakubin (1989) još dodaje kako imamo različite teksturalne površine od kojih se ističu glatka sa sjajnom teksturom, glatka s nesjajnom (mat) teksturom, hrapava sa sjajnom i hrapava s nesjajnom teksturom. Teksture na površini doživljavamo taktilno i vizualno, a samu teksturu određuje materijal od kojega je napravljena. Likovna obrada površine naziva se faktura. U slikarstvu boju na površinu možemo nanositi u tankom i laganom, elegantnom sloju pa se to naziva lazurni premaz ili u debelom sloju koji se naziva impasto te se njime vidi potez kistom, a iza njega ostaje gruba, hrapava površina.

Volumen može biti gotovo svaki prostorni oblik koji možemo zamisliti. Svako tijelo u prostoru ima svoj obujam i zapremninu. Prostorni oblici su svuda oko nas, a može ih stvoriti priroda ili čovjek. Oblikovanje volumena ljudskim djelovanjem naziva se kiparstvo ili skulptura. Kiparstvo se po stupnju plastičnosti dijeli na punu plastiku i reljef. Puna je plastika tijelo u prostoru pa ju možemo sagledati sa svih strana. Reljef se oblikuje na nekoj podlozi, odnosno plohi, a razlikujemo ga prema visini izbočenja koje se nalazi na samoj plohi i ulazi u prostor. Prema vrsti izbočenja, reljef može biti visoki, niski i uleknuti.

Prostor, prema Jakubinu (1989), možemo podijeliti na trodimenzionalni i dvodimenzionalni. Trodimenzionalni je prostor onaj koji vidimo u svakodnevnom životu. Takav prostor ima tri mjere: širinu, visinu i dužinu, odnosno dubinu. Dvodimenzionalni prostor, za razliku od trodimenzionalnog, nema te treće dimenzije, odnosno dubine, te u prikazu poštujemo plošan koncept dvodimenzionalnosti.

Ono što je zanimljivo je to da čak i na plohi, koja je dvodimenzionalna, možemo dobiti privid trodimenzionalnosti, a to ćemo dobiti upotrebom perspektive. Postoji nekoliko vrsta perspektiva: vertikalna, ikonografska, obrnuta, geometrijska ili linearna, „ptičja“ i „žablja“, atmosferska ili zračna, koloristička i poliperspektiva. U vertikalnoj se perspektivi likovi nižu po vertikali, dakle okomito jedni iza drugih. Ono što je u prvom planu, uglavnom najniže na vertikali, čini nam se najbliže, a ono što je u drugom, trećem ili četvrtom planu, čini nam se daleko. Kod djece se ovakva vrsta perspektive pojavljuje vrlo često, posebno u mlađih dobnih skupina. U ikonografskoj nam perspektivi veličina lika otkriva njegovo značenje. Što je lik veći i izražajniji, to je važniji, a manji su likovi manje bitni. Ikonografska je perspektiva bila osobito važna u umjetnosti srednjega vijeka jer su se na

takav način mogli isticati vladari i kraljevi. Kod djece, ikonografska perspektiva ima veze s emocijama, pa tako djeca likove koji su njima najvažniji crtaju veće od ostalih. Obrnuta perspektiva odlikuje se deformiranjem i iskrivljavanjem linije i kuteva. Ono što je dalje prikazuje se veće, a ono što je bliže prikazuje se manje, što je obrnuto gledanju u predmet u stvarnosti. Djeca dosta dugo koriste ovu perspektivu pa se ona može pojaviti sve do nižih razreda osnovne škole. U geometrijskoj ili linearnoj perspektivi, prema Jakubinu (1989), prikazujemo trodimenzionalni prostor. Daje se privid dubine i prostornih odnosa uz pomoć optičke piramide kojoj se vrh nalazi na horizontu, a sve se točke spajaju u jednoj točki koja se naziva nedogled ili žarište. „Ptičja“ i „žablja“ perspektiva nadovezuju se izravno na geometrijsku. „Ptičja“ perspektiva izražava pogled odozgo prema dolje, kao kada ptica u letu gleda na tlo ispod sebe, a „žablja“ označava pogled odozdo prema gore. Atmosferska ili zračna perspektiva daje privid dubine odnosom boja na likovnom djelu. Ono što nam je bliže, oslikano je izražajnijim i dobro pigmentiranim bojama, a ono što je dalje, označava se svjetlijim, laganim i mutnijim bojama. Koloristička perspektiva razlikuje tople od hladnih boja. Tople boje kao što su crvena, žuta i narančasta optički nam se nameću kao bliže, dok se hladne boje poput plave, zelene i ljubičaste optički udaljavaju i čine nam se dalje. Poliperspektiva kombinira više očišta i gledišta pa tako neki predmet slikamo kao da ga gledamo odozdo, sa strane i odozgo te tako dobivamo jednu nadrealnu sliku prostora.

2.2. Kompozicija

Komponiranje predstavlja povezivanje i sastavljanje likovnih elemenata kako bismo na kraju dobili smislenu likovnu cjelinu. Ta smisljena likovna cjelina koju dobijemo nakon komponiranja naziva se kompozicija. Kompozicija nam otkriva odnose među likovnim elementima. Ovisno o tome kako su likovni elementi na plohi postavljeni, poznajemo nekoliko različitih vrsta kompozicija. Prema Jakubinu (1989) razlikujemo vodoravnu (horizontalnu), okomitu (vertikalnu), dijagonalnu, kružnu, piramidalnu i slobodnu kompoziciju.

Elementi vodoravne (horizontalne) kompozicije poredani su vodoravno te se ti strukturni elementi mogu pojaviti u nekoliko nizova na cijeloj plohi. U okomitoj se kompoziciji osnovni elementi kreću okomito. Oblici se kreću odozdo prema gore, a oni najdonji nam

se čine najbliži. Dijagonalna kompozicija je, kaže Jakubin (1989), ona kod koje su oblici postavljeni u dijagonalu, a ova vrsta kompozicije ostavlja dojam pokreta i dinamike. U kružnoj su kompoziciji oblici poredani u kružnom slijedu te izražavaju kružno gibanje. Ova kompozicija djeluje tako da usmjerava naš pogled u centar pa ju stoga zovemo još i centralnom kompozicijom. U piramidalnoj su kompoziciji oblici poredani u obliku piramide, ili bolje rečeno trokuta, a u slobodnoj su kompoziciji oblici i likovi slobodno raspoređeni po prostoru.

2.3. Likovne tehnike

Likovne su tehnike materijali kojima oblikujemo te upotreba i oblikovanje tih materijala. Likovne tehnike prema području rada možemo podijeliti na plošne, odnosno dvodimenzionalne te one kojima možemo oblikovati i izraziti volumen, odnosno trodimenzionalne. Likovno djelo ostvarujemo upotrebom likovnog sredstva i posebnom likovnom tehnikom. Razlikujemo crtačke, slikarske i grafičke tehnike te tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja.

Prema Jakubinu (1989) u crtačke tehnike spadaju: olovka, kreda, ugljen, kemijska olovka, flomaster, tuš-pero, tuš-drvce, tuš-trska, tuš-kist i lavirani tuš. Unutar skupine se crtačke tehnike mogu podijeliti na suhe i na mokre. Suhe tehnike su: olovka, kreda, ugljen i kemijska olovka, a mokre su: flomaster i sve tehnike vezane uz tuš.

Olovke, ističe Jakubin (1989), dijelimo u tri skupine: tvrde, srednje tvrde i mekane. Tvrde olovke označene su slovom H. Uz slovo nalazi se i broj, a što je broj veći, to je i tvrdoća olovke veća. Tvrdoća i mekoća u olovci postignuta je omjerom grafita i gline. Ako ima više grafita, olovka je mekanija, a ako ima više gline, olovka je tvrđa. Tvrđim se olovkama obično izvlače oštre, fine i precizne linije. Mekane olovke označene su slovom B, a što je veći broj ispred slova, to je i mekoća olovke veća. Ovisno o pritisku ruke, njima možemo dobiti tanje i deblje linije, odnosno svjetlije i tamnije tonove čime nam se pruža likovni izraz. Za crtanje olovkom možemo odabrati glatki ili hrapavi papir.

Svojom teksturom, kreda stoji između olovke i ugljena. Krede se mogu kupiti kao štapići kružnog ili kvadratnog presjeka. Krede se, kao i olovke, razlikuju po svojoj tvrdoći pa tako

imamo srednje i meke stupnjeve tvrdoće. Kreda ima vrlo prašjavu strukturu pa ju je po završetku crteža potrebno fiksirati tekućim fiksativom.

Ugljen je po svojim karakteristikama izrazito mekan i prašnjav. Pogodan je za iscrtavanje crta raznih širina i duljina, pa se često koristi za iscrtavanje struktura. Razlikujemo prirodni te sintetički ugljen. I ugljen je, kao i kredu, potrebno pri završetku rada fiksirati fiksatorom.

Kemijska olovka. Zajedno s flomasterima, među mlađim je likovnim sredstvima. Ona ostavlja jednoličan i tanak trag. Ipak se slabijim ili jačim pritiskom ruke boja može graduirati od svjetlije do jače i gušće. Kemijske se olovke proizvode u nekoliko boja. Najpopularnija je plava, a može se pronaći i crna, crvena te zelena.

Flomasteri se proizvode u mnogo boja, za razliku od kemijskih olovaka. Boje je intenzivna, ali ipak imaju prozračnost. Crte koje povlačimo flomasterom iste su debljine i intenziteta. Ako želimo deblje crte, morat ćemo koristiti flomaster s debljim vrhom. Razlikujemo dvije vrste flomastera: „normal“ flomastere ili akvarelske i „permanent“ flomastere. „Normal“ flomasteri topivi su u vodi te njima, uz dodatak vode, možemo lavirati crtež. „Permanent“ flomasteri postojani su i nisu topivi u vodi. Dakle, njima ne možemo lavirati crtež, a i vrlo ih je teško obrisati.

Tuš je mokra tehnika za koju se najčešće koristi crni tuš, a mogu se koristiti i tuševi u boji, tinta, sepija te orahovo močilo, kaže Jakubin (1989). Kao podloga koristi se papir glatke površine koji ne upija tekućinu. Pri prenošenju tuša na papir možemo se koristiti raznim sredstvima: tuš-perom, tuš-drvcem, tuš-trskom, tuš-kistom te laviranim tušem, a svaki od tih sredstava ima i različite karakteristike. Kod tuš-pera podrazumijevamo korištenje ptičjeg ili metalnog pera. Pero ptičjeg podrijetla, a najbolje je ono iščupano iz krila guske, gavrana ili labuda, lagano se zašilji i spremno je za rad. Što nježnije pritisnemo pero, ono će davati tanje crte, a ako stisnemo jače, ono će se radi elastičnosti raširiti i ostavit će za sobom debeli trag. Metalna se pera puno češće upotrebljavaju od ptičjih. Metalno pero ne zahtijeva pripremu, a ostavlja oštar trag na papiru. Tuš možemo koristiti i sa trskom i drvcem. Njima dobivamo čvrste i grube poteze. Trska i drvce u mogućnosti su dugo zadržavati tintu, a kad tinte ponestane, tragovi postaju prozirniji i tanji. Također, i za ovu se tehniku valja pripremiti tako da trsku i drvce prvo pri vrhu istanjimo, a onda koso zarežemo. Kistom možemo i crtati i slikati. Kistom namočenim u tuš možemo prikazivati

tanje i prozračnije linije, ali i one deblje i teške. Za crtanje možemo upotrijebiti različite veličine kistova, a potez na papiru ovisi o pritisku ruke. Lavirani se tuš može koristiti na suhoj i na mokroj podlozi. Na suhoj se podlozi načini osnovni crtež, pričekava se da se posuši, a zatim se uzme deblji akvarel kist te voda kojom će se tuš razvodnjavati. Što više vode dodamo, tuš će postati prozirniji i prozračniji. Kod rada na mokroj podlozi, prvo je potrebno namočiti papir vodom, cijeli ili djelomično. Kad papir upije vodu, uzimamo kist namočen u tuš i povlačimo crte po papiru. Prilikom dodira tuša i vode, doći će do razlijevanja tinte kojom će se stvoriti vrlo mekani i nejasni oblici.

U slikarske tehnike, kako kaže Jakubin (1989), spadaju: pastel, akvarel, gvaš, tempera, ulje, kolaž, freska, mozaik, vitraž i tapiserija.

Pastel se po svojim svojstvima nalazi negdje između crtačkih i slikarskih suhih tehnika. Po svome karakteru vrlo je sličan kredi i ugljenu, ali je mekan i donosi nam intenzitet boje. Pastel najčešće možemo pronaći u obliku štapića.

Za tehniku akvarel potrebne su nam vodene boje koje su zapravo fino mljeveni pigmenti povezani vezivom, a možemo ih kupiti utisnute u posudice. Akvarel je vrlo transparentna, lagana i prozračna slikarska tehnika. Slično kao i kod tuša, možemo raditi na suhoj i na mokroj podlozi.

Gvaš je tehnika koja se izravno nadovezuje na akvarel. Za gvaš koristimo vodene boje koje miješamo s gustom bijelom bojom. Time gvaš, za razliku od akvarela, postaje neproziran.

Tempera je po svojim karakteristikama neprozirna pa se njome može slikati na raznim površinama, kao na primjer na papiru, ali i na drvetu, kamenu, staklu ili platnu. Ne smije se slikati u debelom sloju jer se tempera tada ljušti, a zbog svoje neprozirnosti, može se slikati sloj na sloj. Temperom slikamo na hrapavijem papiru.

Uljna boja nastaje kad se pigment pomiješa s makovim, orahovim ili lanenim uljem i malom količinom sušila. I nakon što se osuši, uljna boja daje dojam masnoće i sjaja. Boja se na podlogu nanosi različitim veličinama i vrstama kistova, a može se slikati i u debljem i tanjem sloju.

Za kolaž koristimo razne izrezane ili istrpane materijale, poput papira u boji, izrezaka iz novina i časopisa, tekstil ili fotografije. Zatim te materijale lijepimo na papir kako bismo iz neoblikovanih materijala dobili smislenu cjelinu.

Freska se radi na svježoj vapnenoj žbuci. Najprije se zid prekrije žbukom, a zatim se na njoj slika freska pigmentima u prahu pomiješanim s vapnenom vodom. Freska se može izraditi i na suhoj žbuci.

Mozaik je slikarska tehnika u kojoj koristimo razne male komadiće kamena, pločica ili obojenog stakla, najčešće u pravilnim i nepravilnim oblicima. Ti se komadići utiskuju u meku podlogu poput žbuke ili cementa.

Tehnika vitraž je tehnika u kojoj se oslikavaju prozori. Kombinacija je to prozirnih stakala u boji povezanih olovnim okvirima. Prolaskom svjetlosti kroz prozirna obojena stakla, nastaje slika. Slika se mijenja obzirom na svijetlost.

U tehnici koja se naziva tapiserija slika se raznobojnim nitima vune prilikom tkanja. Tapiserije su se pojavile u srednjem vijeku kada su služile za izolaciju zidova.

Grafičke tehnike, prema Jakubinu (1989), možemo podijeliti na tri osnovne kategorije: tehnike visokog tiska (drvorez, drvorez u boji, linorez, gipsorez, kartonski tisak), tehnike dubokog tiska (bakrorez, suha igla, bakropis, bakropis u boji i akvatinta) i tehnike plošnog tiska (litografija, litografija u boji, monotipija, sitotisak).

Tehnika visokog tiska je ona gdje su oblici koje želimo otisnuti na papir povišeni, dok je međuprostor utisnut i on ne biva otisnut na papir.

Drvorez je tehnika u kojoj koristimo drvenu ploču za otiskivanje. Za urezivanje koriste se posebni nožići. Nakon što smo urezali, na površinu ploče stavljamo tanki sloj crne boje, a zatim na boju prislanjamo papir. Za razliku od drvoreza, za drvorez u boji, naravno, koristimo kromatske boje. Najprije se izradi crtež na kojemu naznačimo boje, a zatim otiskujemo tako da krenemo od najsvjetlije do najtamnije boje.

Linorez je tehnika u kojoj za urezivanje koristimo linoleum. Za ovu tehniku možemo koristiti nožiće kao i za drvorez ili posebne nožiće za linoleum zvane „tift-pera“.

U gipsorezu prvo izradimo gipsanu ploču koja služi kao matrica, a na njoj se radi kao i u drvorezu i linorezu. .

U kartonskom tisku, za razliku od do sada spomenutih grafičkih tehnika, karton ne urezujemo već forme koje želimo izrezujemo iz kartona tako da oblike zalijepimo na kartonsku podlogu. Na povišene dijelove nanosi se boja, često pomiješana s glicerinom kako se ne bi prebrzo sušila.

Duboki tisak tehnika je gdje se crtež urezuje u matricu, ali se slika dobiva iz udubljenja.

Bakrorez je tehnika u kojoj se radi na ploči od bakra, mjedi ili cinka. Nakon urezivanja, u udubine se nanese boja te tako otiskujemo strojem pod jačim pritiskom.

U tehnici zvanj „suha igla“ koristi se bakrova ili cinkova ploča premazana parafinskim uljem u tankom sloju. Zatim se iglom od čelika i dijamanta gravira po samoj ploči.

Kod bakropisa metal premazujemo voskom, a zatim urezujemo vosak. Postoje dvije različite tehnike pa tako možemo raditi tehniku crnog ili tvrdog voska ili tehniku mekog voska. Bakropis u boji se radi tako da se u udubine već napravljene matrice nanosi boja koja ne smije biti ni pregusta ni prerijetka. Kako bismo dobili sliku, provlačimo papir zajedno s matricom kroz stroj.

U tehnici akvatinte prvo se na ploču nanese sloj kolofonija u prahu. Ploča se tada zagrijava, a kolofonij se rastopi. Nakon toga se asfaltnim lakom prekriju površine koje ne želimo izložiti djelovanju kiseline. Dušična kiselina izjede nepokrivene dijelove te nakon toga isperemo vodom, očistimo alkoholom, premažemo bojom i ploča je spremna za tiskanje.

Tehnika plošnog tiska posebna je po tome što matrica s koje se otiskuje ostaje u potpunosti ravna. Djeca od svih tehnika plošnog tiska najviše koriste monotipiju.

Monotipija je tehnika koja se izrađuje na cinčanoj, aluminijskoj ili plastičnoj podlozi, a nakon toga se taj crtež ili slika otisne na papir. Monotipijom se dobiva samo jedan otisak.

Najpoznatije tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja u radu s djecom su: glina, glinamol, plastelin i žica.

Raspadanjem stijena nastaje fina vrsta zemlje zvana glina. Razlikujemo nekoliko vrsta glina: primarne gline (kaolin) i sekundarne gline (ilovače, lončarske ili taložne gline). Od primarne se gline radi porculan, a za rad u vrtiću i školi koristi se lončarska glina. Lončarskih glina ima različitih kvaliteta, a najčešće ih razlikujemo po boji. Kvalitetna je glina sive boje, dok je ona manje kvalitetna smeđa ili crvena. Kako bismo njome mogli raditi, potrebno ju je u rukama umijesiti.

Glinamol je tehnika vrlo slična glini. Za razliku od gline, glinamol se dobiva u tvornici od umjetne mase. Lako ga je nabaviti u bilo kojoj specijaliziranoj trgovini ili knjižari. Glinamol se brže suši od gline.

Plastelin je, isto podatan za modeliranje rukama, zapravo umjetna masa koju možemo kupiti u raznim bojama. Možemo raditi oblike iz samo jedne boje, ili ga možemo pomiješati s drugim bojama kako bismo dobili šarenilo.

Modeliranjem žice u prostoru možemo dobiti plošni i prostorni karakter crteža. Kako bismo dobili veću trodimenzionalnost, žicu možemo presavijati u svim smjerovima.

2.4. Motivi dječjeg crteža

Prema Peić (1968), motiv je sve ono što neka slika ili kip predstavljaju. Svaki umjetnik bira motiv koji njemu najbolje odgovara ili odgovara epohi u kojoj se nalazi ili koju želi prikazati. Imamo izrazito velik broj motiva koje možemo koristiti u dječjem likovnom radu, a neke od motiva i sama djeca rado biraju.

Na primjer, u knjizi „Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje“ Grgurić i Jakubin (1996) podijelili su motive na nekoliko skupina pa tako imamo motive iz djetetove okoline, motive iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta, motive iz hrvatske povijesti i hrvatske kulturne i narodne baštine, motive iz narodnih običaja i događaja, likovne i kompozicijske elemente kao motive i poticaje te motive iz sfere ne-vizualnog.

Unutar motiva iz djetetove okoline raspoznavamo prirodne i načinjene oblike, prostor, pojave u prirodi, ljude i životinje. Prirodni i načinjeni oblici unutar skupine dijele se na nekoliko podvrsta pa tako imamo motive grančica, pera, metle, ljestava, četke, korijenja koji su pretežno načinjeni od jednostavnih linija. Čipka, pahuljice snijega, poljsko cvijeće

minijturni su oblici koje djeca rado slikaju. Među manjim oblicima s detaljima možemo pronaći kotače, klip kukuruza, češere, paprat, tenisice, i tako dalje. Nasuprot njima su veći i složeniji oblici poput stabla, kišobrana, glazbenih instrumenata, prijevoznih sredstava, strojeva i kućanskih aparata. Korištenjem niza nekih određenih predmeta dobivamo cjelinu u prikazu pa tako nizom perlica dobivamo ogrlicu, nizom cvijeća dobivamo vijenac, a nizanjem knjiga na polici možemo dobiti čitavu knjižnicu u prikazu na papiru.

Prostor također ima svoje podvrste, a to su prikazi unutarnjeg i vanjskog prostora. Djeca će u prikazu prostora uvijek odabrati nešto svojstveno za unutarnji, odnosno vanjski prostor kako bi ga dočarala. Pa prema tome, za unutarnji se prostor često koriste motivi poput kupaonice, kuhinje, blagavaonice, dok vanjski prostor obiluje motivima kao što su trgovci, mostovi, vodoskoci te igrališta.

Znamo kako su prirodne pojave djeci vrlo zanimljive pa ih stoga odlučuju ovjekovječiti i u svome likovnom radu. Česti su motivi poput kiše, snijega, poplava, vjetra koji se provlači kroz krošnje, duge i sunca.

Djeca su, kao i svi ostali, u svakodnevnom životu okružena drugim ljudima, od svoje obitelji pa do nepoznatih ljudi koje vide na ulici. Često se prikazuju ljudske figure koje su u pokretu poput sportaša. Također, djeca često slikom okarakteriziraju ljudski lik pa tako slikaju svoje prijatelje, roditelje i ostalu obitelj, učiteljicu te sebe u zrcalu. Djeci su posebno zanimljiva i zanimanja, pa tako često čujemo rečenicu poput „Ja ću biti vozač kamiona kad odrastem.“ ili „Kad odrastem, ja ću biti frizerka.“. Djeca će tako često nacrtati ili naslikati vatrogasce, policiju, doktora, automehaničara i druga zanimanja. Kada promatramo ljude, vidimo da većina hoda u paru ili u nekoj manjoj grupi pa će se prema tome na slici pronaći i ljudi u kolu, ljubavni par, vojnici koji jedni za drugima stupaju i tako dalje. Djeca ljude promatraju u raznim prostorima pa se tako mogu vidjeti ljudi prikazani u kinu ili kazalištu, na tržnici, na gradilištu ili mogu biti prikazani u gužvi u javnom prijevozu. Rado se prikazuju i ljudi koji su u međuodnosu s životinjama poput konjanika i pastira ili čovjeka koji hrani ptice, a isto tako, često viđamo ljude koji zalijevaju biljke, kopanje vrta i vinograda te sve ostale vrste poljoprivrednoga rada.

Jedan od najzanimljivijih prikaza dječjih motiva svakako su životinje. Djeca rado crtaju i slikaju svoje kućne ljubimce, domaće i divlje životinje, egzotične životinje koje viđaju na televizoru ili pak cijeli zoološki vrt koji vrvi različitim životinjama.

Kod motiva iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta navedeni su motivi iz književnih djela. Svakako, kao motivaciju moramo koristiti inspirativna djela koja će u djece potaknuti likovno stvaralaštvo. Recimo, kao motiv iz priče možemo koristiti narodne priče poput „Djeda i repe“ ili priču Ive Andrića „Prvi put u cirkusu“. Kao motivaciju možemo koristiti i bajke, koje djeca posebno vole, na primjer „Regoč“ Ivane Brlić-Mažuranić. Basne su kratke i poučne pripovjetke koje djeca jako vole pa bismo tako mogli kao motivaciju uzeti „Telegrafske basne“ Gustava Krkleca ili Ezopove basne. Valja djecu upoznati i s poezijom, a u tome nam može pomoći i slikanje motiva iz pjesama poput „Što je duga“ Vesne Parun ili „Brojalice“ Grigora Viteza. Na kraju krajeva, mnoštvo je djece okruženo motivima iz biblijskih tekstova pa tako često u njihovom radu možemo uočiti Isusovo rođenje, Mojsija, Abrahama, Nou ili Isusovo uskrsnuće.

Kod motiva iz hrvatske povijesti i hrvatske kulturne i narodne baštine možemo vidjeti povijesne događaje i povijesne spomenike. Povijesni su događaji djeci posebno interesantni pa ćemo lako u likovnom radu naići na prikaze motiva iz Domovinskog rata ili recimo motive Zrinskih i Frankopana. Pod povijesnim spomenicima hrvatske kulture često uočavamo motive poput Bašćanske ploče i glagoljice na kojoj je pisana ili hrvatski pleter. Prema Balić Šimrak i Cukrov (2016), očuvanje hrvatske tradicije i njeno prenošenje na mlađe generacije od velike je važnosti, pa se takvi motivi često pronalaze u dječjim likovnim radovima. Iz hrvatske tradicijske kulture proizašle su mnoge umjetničke tvorevine koje valja očuvati. Djeca tako uživaju crtajući i slikajući motive paške čipke, hrvatskog pletera ili čak ispisivanja slova glagoljicom.

Grgurić i Jakubin (1996) pišu i o motivima iz narodnih običaja i događaja. Shodno tome imamo blagdanske motive poput Božića, Uskrsa, svetog Nikole ili nedjeljnog misnog slavlja. U drugu ruku, imamo i motive iz društvenih i vjerskih događaja poput krštenja, prve pričesti, krizme, vjenčanja, rođendana, Majčinog dana ili fašnika.

Likovni i kompozicijski elementi kao motivi i poticaji iziskuju od djece promišljanje i istraživanje. Na primjer, djeca će koristiti obrisnu crtu koja je uglavnom crna kako bi

odvojila neki lik od drugoga. Ili će koristiti strukturne crte kako bi dočarali nečiju kosu. Boje isto tako možemo istraživati na razne načine, na primjer, možemo istražiti osnovne boje i koje boje dobivamo njihovim miješanjem ili same tonove boja, odnosno, što se događa kada u boju dodamo bijelu, a što se dogodi kad dodamo crnu. Na slikama možemo prikazati i ples boja. Plohu, površinu i prostor će najčešće prikazivati starija djeca koja postaju nezadovoljna plošnošću papira.

Na papiru možemo prikazati i ono što očima ne možemo vidjeti. To su na primjer emocije, osjeti te glazba. Djeca emocije često prikazuju uz pomoć boja pa tako tople boje poput žute, narančaste i crvene važe za „sretne“ boje, dok su hladne boje poput plave, zelene i ljubičaste rezervirane za tugu. Djeca će na papiru lako prikazati i osjete pa ćemo tako vidjeti i slike gdje prikazuju da je nešto kiselo, tvrdo, mirisno, mekano ili smrdljivo. Glazba isto kao i književnost može biti motiv koji nas pokreće. Djecu će često inspirirati cvrkut ptica, šum vjetra ili snažna i glasna grmljavina. Od ostalih ne-vizualnih poticaja na dječjim crtežima i slikama također možemo pronaći istinu i laž, san ili pak tajnu.

2.5. Faze djetetovog likovnog razvoja

Prema Grgurić i Jakubin (1996) djetetovo se likovno izražavanje razvija u suodnosu s nekoliko procesa sazrijevanja i učenja poput razvitka psihomotorike ruke, šake i prstiju, ovladavanjem likovnim materijalom, spoznavanjem okoline i razvitak saznanja o njoj te razvijaju potrebu i sposobnost spoznavanja okoline.

H. Read (1945), prema Grgurić, Jakubin (1996), razlikuje tri stupnja likovnog izražavanja. U prvom stupnju, koji traje do sedme godine života, dijete spoznaje stvarnost oko sebe, ima slobodan likovni izraz i njime izražava svoje doživljaje i komunikaciju s okolinom. Drugi stupanj traje od sedme do četrnaeste godine gdje dijete kroz promatranje svijeta oko sebe stječe složenije likovne spoznaje. U trećem stupnju, od četrnaeste do dvadesete godine, shvaćaju se likovne vrijednosti i likovni sustavi te pravci umjetnosti.

Većina periodizacija preuzima Linquetov model gdje su navedene tri osnovne faze: faza šaranja, faza intelektualnog realizma i faza vizualnog realizma.

U fazi šaranja, koja traje do četvrte godine djetetova života, dijete uživa u povlačenju crta i šaranju dok se crtež postiže sasvim slučajno i nije primaran, već je primaran dječji doživljaj i djetetovi osjećaji. Ova se faza naziva i fazom „slučajnog realizma“. U ovoj se fazi djeca najviše koriste primarnim simbolima. Dakle, prvo imamo slučajni likovni izraz gdje je olovka čvrsto obuhvaćena šakom pa djeca češće pomiču podlakticu umjesto šake.

Fazu dječjeg realizma dijelimo na dvije kategorije. Prva je rana faza dječjeg realizma koja traje od četvrte do šeste godine. Djeca u ovoj fazi crtaju uz pomoć shema. S vlastitog, osobnog i egocentričkog stajališta prezentiraju okolinu uključujući emocijske elemente i detalje. Poslije toga dolazi faza intelektualnog realizma koja traje od šeste do jedanaeste godine. Djete i dalje u toj dobi slika okolinu, ali pokazuje bogatstvo sadržaja i osobnih shvaćanja vezanih uz predmete i njihova obilježja.

Faza vizualnog ili optičkog realizma traje od jedanaeste do četrnaeste godine. Dijete prikazuje pravilne odnose veličina i prikazuje oblike na papiru što je stvarnije moguće onome što vidi u okolini. Ovakav se likovni izraz odvaja od dječjeg i približava se likovnom izrazu odraslih.

3. POČETAK DJEČJEG LIKOVNOG JEZIKA

Likovni je jezik, odnosno likovni izraz, prema Belamarić (1986), urođena sposobnost izražavanja kojom djeca komuniciraju i oblikuju. To je sposobnost koja je urođena i razvija se prilikom interakcije unutrašnjeg svijeta djeteta i vanjske okoline. Tako djeca prikazuju sadržaje koji ih zanimaju pa prema tome, putem likovnog izraza, puno toga možemo saznati o samome djetetu. U likovnom jeziku, kao i svakom drugom jeziku, postoje osnovni simboli i struktura.

3.1. Početak stvaralaštva

Likovni jezik, osobito najmlađe djece, zasniva se na simbolima prema kojima možemo otkriti unutrašnju, ali i vanjsku stvarnost djeteta, kaže Belamarić (1986). Likovni simboli u djece javljaju se spontano i prirodno. Oni su sastavni dio i izaz svijesti djeteta. Oni opisuju neposredne i spontane sadržaje, ali i shvaćanja i razmišljanja svakog pojedinog djeteta.

Sposobnost likovnog izražavanja teče pravilno i svojim redosljedom tako da se jedna sposobnost automatski nastavlja na sljedeću. Djeca promatrajući odrasle shvaćaju kako se olovkom piše po papiru, pa se nakon ovladavanja nekim motoričkim gibanjima ruku, i oni žele okušati u tome, a to se naziva imitacijom. Djeca spontano i slobodno pomiču ruku po papiru ostavljajući trag. Nakon nekog vremena, djeca počinju bolje kontrolirati radnju pisanja pa tako, fokusirajući se na to, naprave i prve linije. Dijete u nekom trenu shvaća da je linija produkt te olovke koju drži u ruci, a to dovodi do povezivanja uzroka i posljedice. To je vrlo radostan trenutak za dijete i njegovo likovno izražavanje. U međuvremenu će dijete, vođeno onime što vidi kod roditelja, početi davati svojem radu naslove ili će samo govoriti što je nacrtalo. To je ključan trenutak jer tada znamo što dijete zaista crta i njegovo viđenje svijeta koji ga okružuje, a to se naziva sposobnost izražavanja. Nakon toga dijete misli na ono što crta.

3.2. Linija

Prvi likovni znak koji dijete koristi u svome radu i kojim započinje svoj likovni izričaj jest linija, ističe Belamarić (1986). Obično likovnost započinje oko druge godine života, ali može se dogoditi i prije ili kasnije što ovisi o razvoju samoga djeteta i toga djeluje li okolina na njega pozitivno ili negativno. Dijete različitim vrstama linija izražava različite aspekte življenja i postojanja. U dječjem likovnom izrazu razlikujemo nekoliko vrsta linija, a to su: kružeće i vibrirajuće linije, šaranje, mrlje, točke i crtice, niz te ravne, vodoravne, okomite i kose linije.

Kružne linije same po sebi označavaju kretanje prostorom. Ako se u radu koriste veće linije, to nam označava putanju, dok manje kružeće linije označavaju kretanje.

Treperave, treptave i vibrirajuće linije uglavnom označavaju živost. Također, mogu značiti i prodiranje kroz prostor, ali i kretanju.

Često mi ljudi, u ulozi roditelja, odgojitelja ili učitelja, prepoznatljivost predmeta postavljamo kao mjerilo vrijednosti i uspješnosti samog dječjeg likovnog rada, a slobodno kretanje linija na radu, zvano još i šaranje, shvaćamo kao „ružno“ i neuspješno. U šaranju se konkretni oblici i sadržaji ne mogu raspoznati pa smo tu pojavu nazvali „šaranjem“ –

riječju koja ima lošu konotaciju. Šaranje zaista jest dio procesa likovnog izraza i kao takvog ga treba shvatiti. No, kada je dijete zbunjeno i ne zna što se od njega očekuje, tada počinje šarati iz narazumijevanja pa se to onda naziva mehaničkim šaranjem. Mehaničko šaranje služi da djeca izraze kako im nešto nije zanimljivo, da izraze dosadu ili osjećaj nesigurnosti pa prema tome, mehaničko šaranje možemo shvatiti kao važan signal da dijete ne razumije naša očekivanja i da ne razumije situaciju.

Kada dijete počne koristiti više vibrirajućih linija, uočit će da nastaju mjesta na kojima nema toliko linija i područja koja su prilično zgusnuta, a to nazivamo mrljama. Dijete tada uočava razliku između praznog i zapunjenog prostora.

Dijete će neko vrijeme provesti koristeći kružeće i vibrirajuće linije u jednome toku koji se ne prekida. Međutim, nakon toga otkriva i linije koje su po toku iznimno kratke i to će izraziti udarcima sredstva po papiru koje mi vidimo kao točke ili kratke crtice, odnosno zareze.

Nakon toga dijete uočava da, ako stavi par tih točkica zaredom, nastaje niz. Niz označava pravilnost i ritam pa možemo zaključiti kako je dijete usvojilo postavljanje suodnosa među oblicima. Time se stvara red.

Kako bi napravilo ravnu liniju, dijete prekida spontano kruženje rukom te usmjerava ruku u jednome pravcu i trudi se što više liniju održati ravnom. Ravne linije označavaju otkrivanje prve dimenzije, a to je smjer prostora.

Vodoravne (horizontalne) linije označavaju širenje u prostoru, odnosno širenje samog prostora.

Vertikalne linije, na drugu stranu, označavaju kretanje uvis ili dubinu, što znači da je dijete usvojilo sljedeći element orijentacije u prostoru.

Kose linije označavaju prijelaz iz okomitog u vodoravni položaj, a označavaju kretanje, nestabilnost i pad.

3.3. Krug

Krug, prema Balić Šimrak i Bakotić (2018), označava cjelovitost, a možemo ga vidjeti svuda oko nas. Dijete kružne pokrete radi već od rođenja i prirođeni su mu. Dijete se prirodno i nagoni kreće u krugu, vrti se oko svoje osi, pada i ponovno ustaje kako bi se vrtjelo. Raznim igrama dijete cijelim tijelom spoznaje oblik kruga. Krug je također jedan od prvih simbola na dječjim likovnim radovima. Dijete krugom prikazuje kretanje, ali i prostor. Ponekad krug nije pravilna kružnica, ponekad je nepravilan i uglat, a ponekad dvije točke kružnice nisu ni spojene do kraja. No, čini to sve dok konačno ne dobije pravilan oblik, što se obično dogodi oko treće godine života. Kada je oblik kruga usavršen, on predstavlja jednu sasvim novu dimenziju. Ne samo da označava kretanje već iz njega nastaju i mnogi novi oblici.

3.4. Kvadrat

Crtanje ravnih linija od djeteta zahtijeva dobru kontrolu i usmjeravanje ruke, ističe Belamarić (1986). Pri crtanju kvadrata to se posebno ističe. Pri crtanju kvadrata moramo imati jasnu predodžbu u svojoj glavi o tome kako on izgleda. Najprije moramo paziti da je linija ravna, pa se u jednom trenutku zaustavljamo kako bismo promijenili smjer. Potom opet moramo vući ravnu crtu te se opet zaustaviti i promijeniti smjer da spojimo početak i kraj točke te tako dobijemo uglati oblik zvan kvadrat. Dijete cijelo vrijeme prilikom crtanja kvadrata mora u mislima vidjeti taj oblik. I kvadrat i pravokutnik zapravo znače „uglatost“, a nakon otkrivanja ovih oblika, oni dobivaju ulogu u opisivanju raznih predmeta i pojava iz svakodnevnog života.

3.5. Prikaz čovjeka

Belamarić (1986) piše da djeca nakon nekog vremena provedenog u crtanju usmjeruju pažnju na percepciju. Prvo se čovjek percipira kao skup krugova – glava, oči i trbuh, a linije predstavljaju ruke i noge. Tako se oblikovan čovjek naziva glavonogom. Također, djeca će često na ljudima crtati jedno oko. To ne znači da dijete ne prepoznaje kako ljudi imaju dva oka, već jednostavno nije zainteresirano za njihov broj. Za njih oči zapravo znače neku aktivnost i sposobnost gledanja. Iako će djeca svoje crteže konkretno nasloviti, oni ne misle na stvarni izgled prikazanog, već na živost u njima. Malo starije dijete čovjeka će

sastaviti od glave, trupa i udova. Ono uviđa da čovjek na glavi ima kosu i uši. Usta percipiraju tek nešto starija djeca. Usta su u početku jedan krug ili mrlja, a kasnije se koristi zakrivljena crta pa tako dobivamo „nasmiješena“ ili „tužna“ usta. Nos zadnji nalazi svoje mjesto u oblikovanju lica. Često je nos već nametnuta shema pa će ga djeca crtati u obliku slova „L“, vertikalne crte ili kružića. Ruke i noge započinju svoj život na papiru u vidu linija koje izlaze iz središnjeg kruga, odnosno prikaza trupa. Postupno se rukama dodaju šake, a nogama stopala. Prvo su šake i stopala kružni oblici, a kasnije ih označavaju vibrirajućim linijama da bi na kraju spontano došli do dlana ili stopala s prstima. Ruke i noge često nisu u proporciji s ostatkom tijela. Trup, kao što sam napomenula, kreće od jednog većeg kružnog oblika. Trup djeci ne predstavlja neku bitnu stavku pošto nam trup ne služi za neke osnovne radnje poput gledanja, govorenja, slušanja, hodanja ili hvatanja, stoga se on pojavljuje tek oko četvrte do pete godine života. Kosa često zaintrigira četverogodišnjake, a svako dijete ima neki individualni prikaz kose. Za nekoga je kosa ravna ili zaobljena crta, a za nekoga je kosa mnoštvo kratkih crtica. Često se u prikazu kose pazi na zaobljenost glave. Starija djeca koriste kosu u razlikovanju spolova. Najmlađa djeca često crtaju ljude bez odjeće jer nemaju interesa za nju. Kasnije odjeća ima funkciju omatanja.

3.6. Prikaz životinja

Kako su djeca zainteresirana za ljude, tako su zainteresirana i za životinje u kojima isto tako vide živost, govori Belamarić (1986). Kao i kod ljudi, životinje se prvo prikazuju kružnim linijama kako bi se istakla ta živost i kretanje. Kretanje životinja, a pogotovo kukaca u letu, često se prikazuju naglim promjenama smjerova. Također, kukac će često biti prikazan kao kakva mrlja, a to je upravo ono što vidimo u stvarnosti prilikom leta samog kukca. Ne vidimo jasno svaki detalj na životinji koja se kreće. Tako će i jato ptica u letu biti prikazano kakvim znakom križeva, prilično zgusnutih na papiru. Jato riba dijete će prikazati mnoštvom zadebljanih crtica jer je to onako kako ih ono vidi gledajući odozgo na njih. Djeci zapravo nije u cilju nacrtati životinju baš onako kako ona izgleda, već se trude prikazati njezin trenutni privid i ono kako ih samo dijete doživljava. Djeca između četvrte i pete godine ipak crtaju malo detaljnije prikaze. Pticama crtaju glavu, kljun, trup,

krila, rep i noge. Također, dijete u toj dobi shvaća kako je tijelo ptice prekriveno perjem pa to prenosi i na papir. Pri uočavanju detalja, djeca će se često htjeti poslužiti glinom jer njezina trodimenzionalnost dopušta da detalje dijete prikaže onako kako ih ono vidi u stvarnosti.

4. ANALIZA DJEČJEG LIKOVNOG RADA

Analiza je sastavni i završni dio u izradi likovnog rada. Analizu zajedno provode odgojitelji, odnosno učitelji, i djeca. Kroz analizu svojih i tuđih radova djeca uče sposobnosti poput kritičkog mišljenja, samoprocjene i pozitivne slike o sebi. Također, na ovaj se način može vježbati aktivno slušanje i suradnja unutar grupe. Također, prema Varljen-Herceg, Rončević i Karlavaris (2010), za potrebe analize trebalo bi poznavati i likovne sposobnosti djeteta. Pri prepoznavanju likovnih sposobnosti pomoći će nam ovi kriteriji:

- opažajne, vizualne sposobnosti koje dijelimo na kvantitativne (točno opažanje) i kvalitativne (osjetljivo opažanje)
- intelektualne sposobnosti koje se također dijele na kvantitativne (vizualno pamćenje) i kvalitativne (likovno-kreativno mišljenje)
- emocionalni procesi, koji su kvantitativni (mašta) i kvalitativni (emocionalni stav)
- motoričke sposobnosti, kvantitativne (spretnost i tehnička vještina) te kvalitativne (motorička osjetljivost i senzibilitet)

Kako bismo kao odgojitelji mogli kvalitetno analizirati dječji rad, potrebno je poznavati sve ove komponente.

4.1. Analiza dječjih likovnih uradaka

Kako pišu Grgurić i Jakubin (1996) na kraju bi likovnog izražavanja sve radove trebalo izložiti na pano ili kakvu ploču gdje će se isti moći analizirati. Prema Varljen-Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) likovno se djelo analizira kroz četiri kriterija:

1. osobno likovno iskustvo promatrača o umjetničkim djelima

2. spontane doživljajne reakcije na neposredan dojam o djelu
3. analize umjetničkog djela na osnovi navedenih kriterija: fizička pojava djela, individualnost umjetnika, prostorno-vremenski okvir nastajanja djela
4. sintetičko doživljavanje likovnog djela i njegove osnovne poruke.

Dobrim se likovnim djelom smatra ono koje je iskreno, osobno i originalno. Može se dogoditi da je dječji likovni uradak precrtan ili kopiran, a takav nam rad ništa ne otkiva o djetetu te nije originalan.

4.2. Važnost odgojitelja u analizi i vrednovanju dječjih likovnih uradaka

Uloga odgojitelja bitno se promjenila od prošlosti pa do sada, kaže Mlinarević (1999). Dok se u prošlosti smatralo kako odgojitelji samo prenose znanje, danas znamo kako odgojitelji rade na cjelovitom razvoju djeteta kao individualnog bića. Partnerski je odnos između djeteta i odgojitelja bilo teško uspostaviti jer se sve gledalo kroz ljestvicu moći gdje je ravnatelj bio na vrhu ljestvice, a odgojitelji su sa svojim autoritativnim stilom bili nadređeni djeci. Čim je igra moći i nadmetanja svrgnuta, odgojitelji su mogli uspostaviti kvalitetniji odnos s djecom. Odgojitelj više nije primarno taj koji će vrednovati dječji rad, već se kod djece potiče kritičko mišljenje kako bi svoje radove mogli vrednovati sami. Na odgojitelju je da prati razvoj djeteta i da dokumentira svoja opažanja. Odgojitelj može neposredno vrednovati dječji rad, ali naglasak uvijek daje procesu, a ne krajnjem cilju. Kompetentan odgojitelj shvaća da djeca kroz proces uče i razvijaju se, a ako primjeti zakašnjelost u razvoju ili izrazitu nadarenost, spreman je reagirati i individualizirati proces za svako pojedino dijete. On potiče likovni razvoj motiviran interesima djece, nudi djeci razne sadržaje te ostaje fleksibilan u svome radu. Daje djeci izbor te prihvaća razmišljanja svakom djeteta. Kako bi poticali dječju kreativnost, odgojitelji i sami moraju biti svjesni njezine važnosti (Đuranović, Klasnić Matešić, 2020). Prema tome, najbolje bi bilo djeci ponuditi materijale bez ikakvog zadatka. U takvim uvjetima kod djece nastaje kreativnost i mašta, a mi kao odgojitelji možemo uživati u procesu i krasnim novim idejama.

4.3. Psihološka analiza dječjeg crteža

Likovno je djelo odraz svijesti, kako kod odraslih, tako i kod djece. Mnogi likovni elementi imaju svoje značenje i percipiramo ih kao odraz stanja u kojemu se osoba nalazi. Varljen-Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) pišu kako razlikujemo položaj i karakter crte. Horizontalna crta označava mir, okomita znači rast i uzvišenost, poprečna je dinamika i nestabilnost, valovitom crtom označavamo vedrinu, a ispupčenom napetost. I iz boja možemo puno toga saznati pa nam tako crvena označava krv ili vatru, žuta nas podsjeća na sunce i zrelost, zelena nas smiruje jer nas podsjeća na prirodu. Korištenjem izrazito hladnih boja djeca izražavaju tugu, dok tople označavaju sreću. Kako kažu Brittain i Lowenfeld (1987), izbor boja kod djece je vrlo individualan. Dijete najčešće izabere svoju najdražu boju kako bi prikazalo najdražu stvar ili osobu. Žutom bojom se uglavnom prikazuje sunce pa ju vidimo kao živu, sretnu i vedru boju. Ipak, tamnija je žuta, ona koja vuče na zelenkasto, ipak dobila „nagradu“ za najružniju i najneugledniju boju pošto nas ona podsjeća na bolest, kukavičluk, ljubomoru, zavist i izdaju. Djeca, prema Varljen-Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) mogu crtati razne predmete i prostorije iz stvarnog života poput bolnice ili krvi što ukazuje na strah. Isto tako, ako je potez po papiru jako lagan to može ukazivati na introvertiranost ili nedostatak pažnje.

4.4 Znakovi likovne nadarenosti

Ponekad ćemo naići na dijete koje nas oduševljava svojim likovnim izrazom i koje se izrazito ističe naspram druge djece. Likovno nadareno dijete, piše Čudina-Obradović (1990), ističe se korištenjem likovnog rječnika, ima veći raspon tema, likovno je razvijenije od svojih vršnjaka, posebno se ističe maštom, nadmašuje vršnjake u prikazu grupiranja ili kretanja te je sposobno prikazati kontrast. Likovno nadarena djeca također vole istraživati te će tako istraživati nove materijale za likovni rad ili će proširiti interes na neke nove teme. Oni će tražiti objašnjenje likovne aktivnosti.

Oblici identifikacije likovno nadarenog djeteta provode se u četiri smjera: nastavnikovo opažanje, liste za identifikaciju, procjena radova i mišljenje afirmiranih umjetnika. Pri opažanju nastavnika ili odgojitelja koriste se liste za identifikaciju. Liste se sastoje od popisa dječjih ponašanja koje odgojitelj ili nastavnik mogu procijeniti.

U radu s likovno nadarenom djecom sudjeluju studenti likovnih umjetničkih područja koji kao mentori rade s nadarenom djecom. Studenti prvo završavaju tečaj da bi se upoznali s procesom rada s nadarenima. Nakon toga rade s nadarenima u grupi ili individualno. U svakom slučaju to je na korist obiju strana. Najbolji su nastavnici za likovno nadarenu djecu ipak umjetnici pošto oni sami mogu dijeliti svoja iskustva i znanja.

4.5. Analiza dječjih radova prikupljenih tokom stručno-pedagoške prakse

Za analizu prikupila sam radove iz Vrtića Mahićno koji spada pod Dječji vrtić Četiri rijeke u Karlovcu. Također, za prikaze radova starije djece, pomogla su mi djeca iz moje neposredne blizine. Analizirat ću radove počevši od rada najmlađe djece do najstarije.

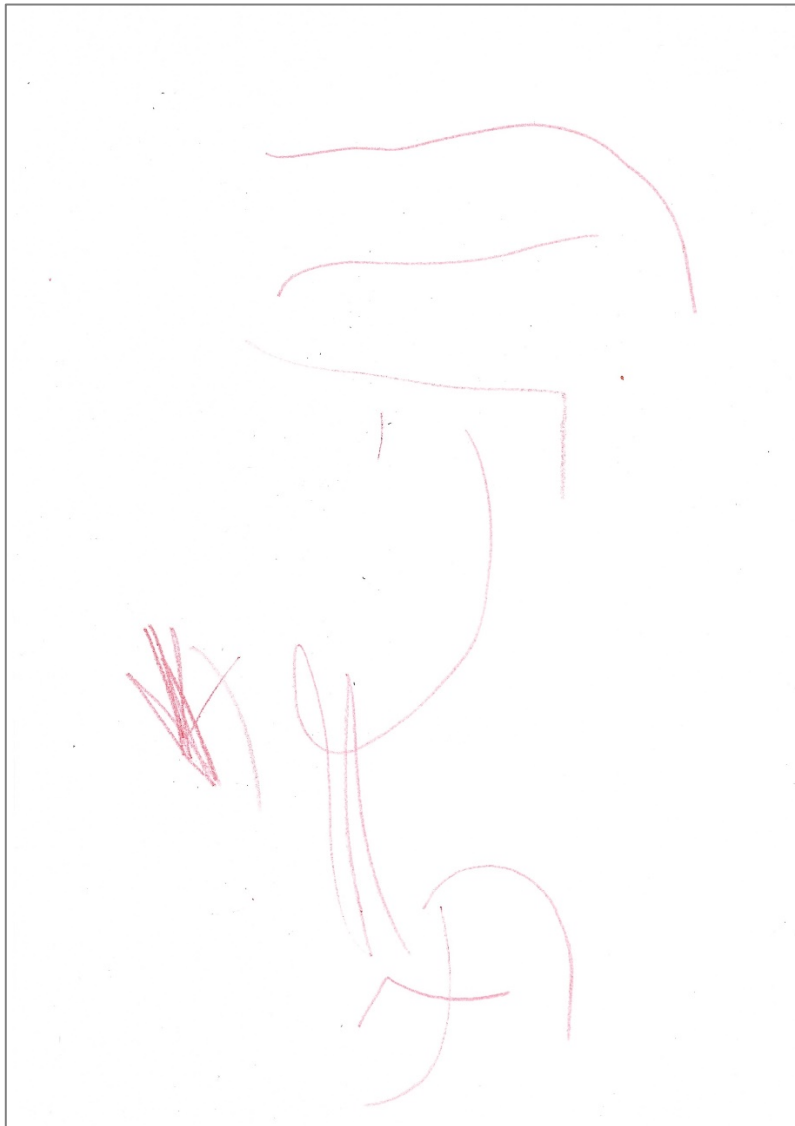
Isto tako, sva su djeca bila upućena da na svome radu nacrtaju svoju majku.

ANA, 2,5 godine – „Moja majka“

Na ovoj slici vidimo rad djevojčice koja je najmlađa u svojoj skupini te ima dvije godine. Djevojčica se poslužila ružičastom drvenom bojicom. U prikazu možemo vidjeti kako djevojčica uživa u slobodnim pokretima ruku što i odgovara fazi likovnog razvoja u kojoj se djevojčica nalazi – fazi šaranja. Također, na crtežu se ne prepoznaju ljudski dijelovi tijela, a vidimo i kako djevojčica više koristi ravne linije od onih kružnih.

LIPA, 2,5 godine – „Moja majka“

U ovome se radu djevojčica koristila drvenom bojicom crvene boje. Djevojčica također ima dvije godine i možemo vidjeti kako je u fazi šaranja. Koristi se zakrivljenim otvorenim linijama u prikazu svoje majke. Možemo uočiti i kako se linije nižu po vertikali što daje uspravnost. Ni na ovome crtežu ne možemo isčitati dijelove ljudskoga tijela već je ono prikazano pojednostavljenim linijama koje odaju dojam kretanja. Lijevo možemo vidjeti dio u kojem je djevojčica šarala jačim pritiskom ruke od ostatka crteža.

PAVAO, 2,5 godine – „Moja majka“

Za razliku od ostalih radova dvogodišnjaka, ovdje možemo vidjeti kako se dječak poslužio drvenim bojicama u raznim bojama. Također, možemo reći da je dječakov crtež nešto složeniji pošto je sam papir popunjeniji linijama. Kao i prethodne dvije djevojčice, dječak je u fazi šaranja i uživa u samome procesu ostavljanja boje po papiru. Najčešće se koristi dugim i zakrivljenim linijama, a u donjem dijelu crteža možemo vidjeti svu čar šaranja. Ni ovdje se ne prepoznaju ljudski oblici i dijelovi tijela već kretnja.

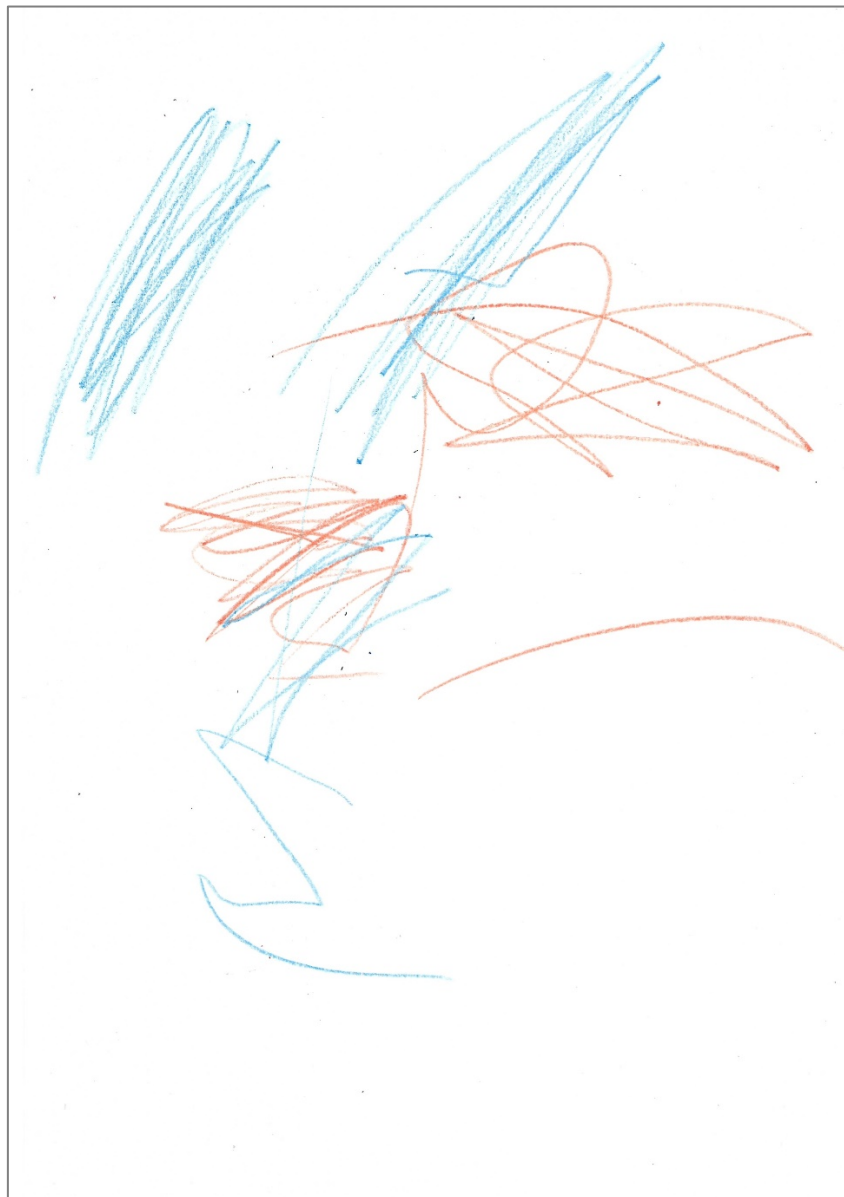

HANA, 3 godine – „Moja majka“

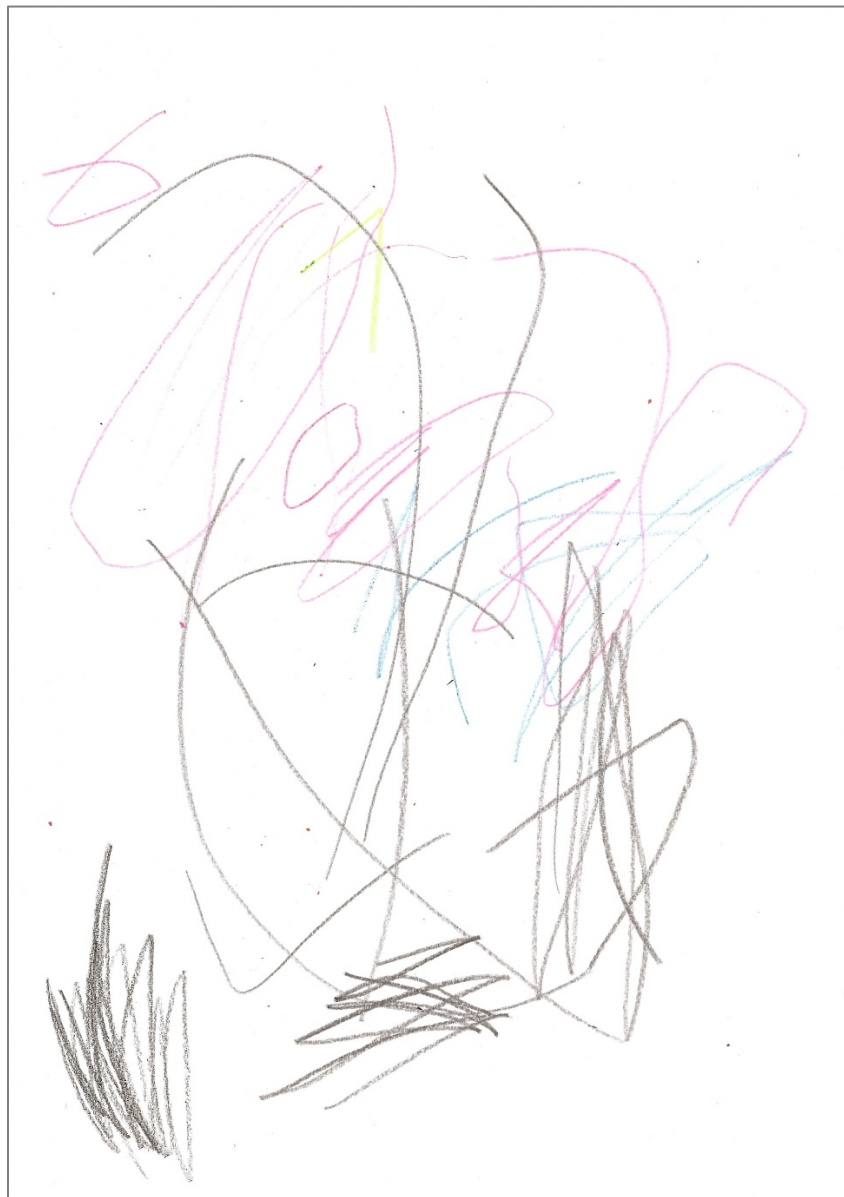
Na ovome crtežu već jasno razaznajemo kako se radi o ljudskome biću. Možemo prepoznati glavu kružnoga oblika, ruke i noge, no, nedostaje trup pa je ovo onda pravi primjer „glavonogog čovjeka“. Djevojčica je čak na licu povukla crtu što označava da percipira da se tu nalaze oči. Također, umjesto stopala nacrtala je dva kruga, a na jednoj ruci možemo vidjeti i prste. Šaranjem se poslužila kako bi oblikovala kosu oko glave.

LEON, 3 godine – „Moja majka“

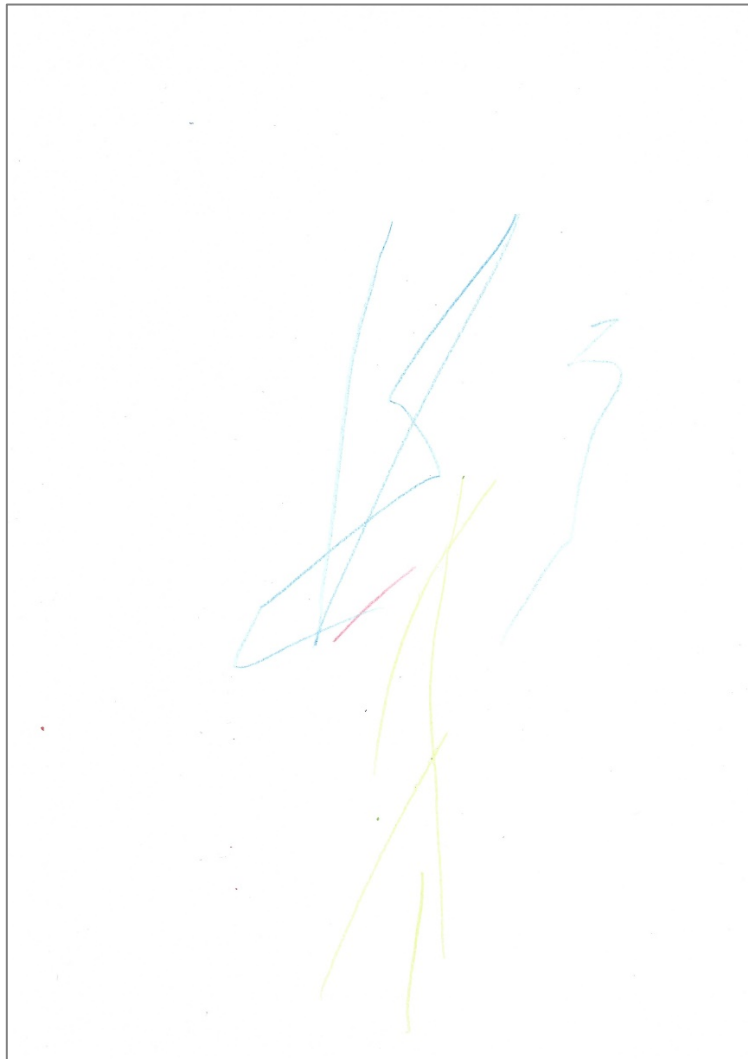
Ovaj se primjer razlikuje od prethodnoga, iako su djeca jednako stara. Na ovome crtežu možemo vidjeti podosta šaranja pa zaključujem kako dijete još uvijek nije izašlo iz faze šaranja. Dječak se gotovo jedino i služi šaranjem u prikazu uz pokoju zakrivljenu crtu. Poslužio se plavom i narančastom drvenom bojicom u oblikovanju. Ne možemo razaznati ljudske dijelove na ovome crtežu, ali prepoznajem da je prikazana kretnja.

LOTA, 3 godine – „Moja majka“

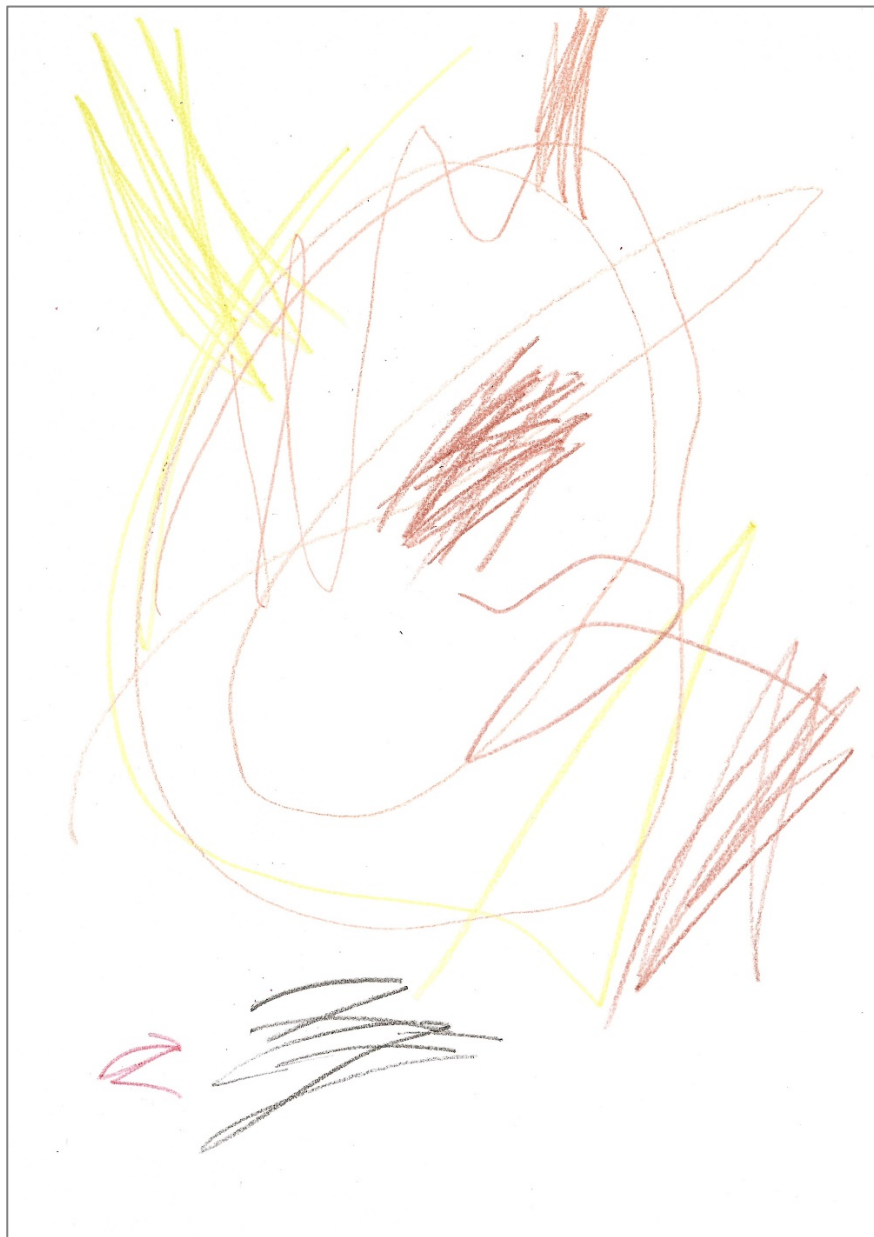
I ovdje možemo prepoznati kako je djevojčica u fazi šaranja pa tako šare zauzimaju glavninu papira. Djevojčica se poslužila raznim bojama u prikazu, a možemo vidjeti u prve pokušaje kruga na crtežu. Ti krugovi nisu savršeno okrugli ili im se krajnje točke uopće ne dodiruju, odnosno premašuju jedna drugu, ali odgovara razvojnom razdoblju djeteta. Djevojčica također, uz šaranja i krugove, koristi i duge zakrivljene linije koje kao da su u kontrastu ovim šarama.

DAVID, 3 godine – „Moja majka“

Ovo je rad dječaka s teškoćama u razvoju. Možemo vidjeti kako je pritisak bojice po papiru vrlo slab te jedva vidimo rad. Dječak se poslužio bojicama u raznim bojama, a najčešće koristi duge zakrivljene linije. Na ovome radu ne možemo prepoznati šaranje onom silinom koje smo imali prilike vidjeti na nekim prethodnim radovima.

JANKO, 3 godine – „Moja majka“

U ovome prikazu isto tako vidimo da je dijete u fazi šaranja. Dječak se koristio raznim bojama drvenih bojica u prikazu svoje majke. Također, vidimo kako se dijete služi i kružnim oblicima, pa tako prepoznamo jedan veći kružni oblik koji dominira papirom, a mogao bi predstavljati glavu. Iz tog kružnog oblika izvire šare na sve strane. Možemo zaključiti kako je dijete u fazi šaranja, ali počinje primjenjivati i kompleksnije elemente na svome crtežu.

MATIJA, 3 godine – „Moja majka“

I ovo se dijete koristi šaranjem uz poneku dugu i zakrivljenu liniju. Dječak se u prikazu poslužio raznim bojama. Također, vidimo snažan pritisak ruke na bojicu pa je u prikazu ostao vrlo snažan trag s neprozirnom bojom. Rekla bih kako se svi prikazani elementi kreću u krug pa je ovo kružna kompozicija.

JAN, 3,5 godine – „Moja majka“

I ovaj je dječak u fazi šaranja. Možemo vidjeti kako kroz cijelo djelo dominiraju šare i smeđa boja. Možemo također uočiti kako je glavnina šara načinjena slabijim pritiskom, dok su ove manje nakupine šara prikazane znatno snažnijim pritiscima. Također, možemo razaznati šare koje su više kružne po svom toku, a ima i onih šiljastih na krajevima. Dijete je u prikazu iskoristilo i duge zakrivljene linije koje odaju neku kretnju.

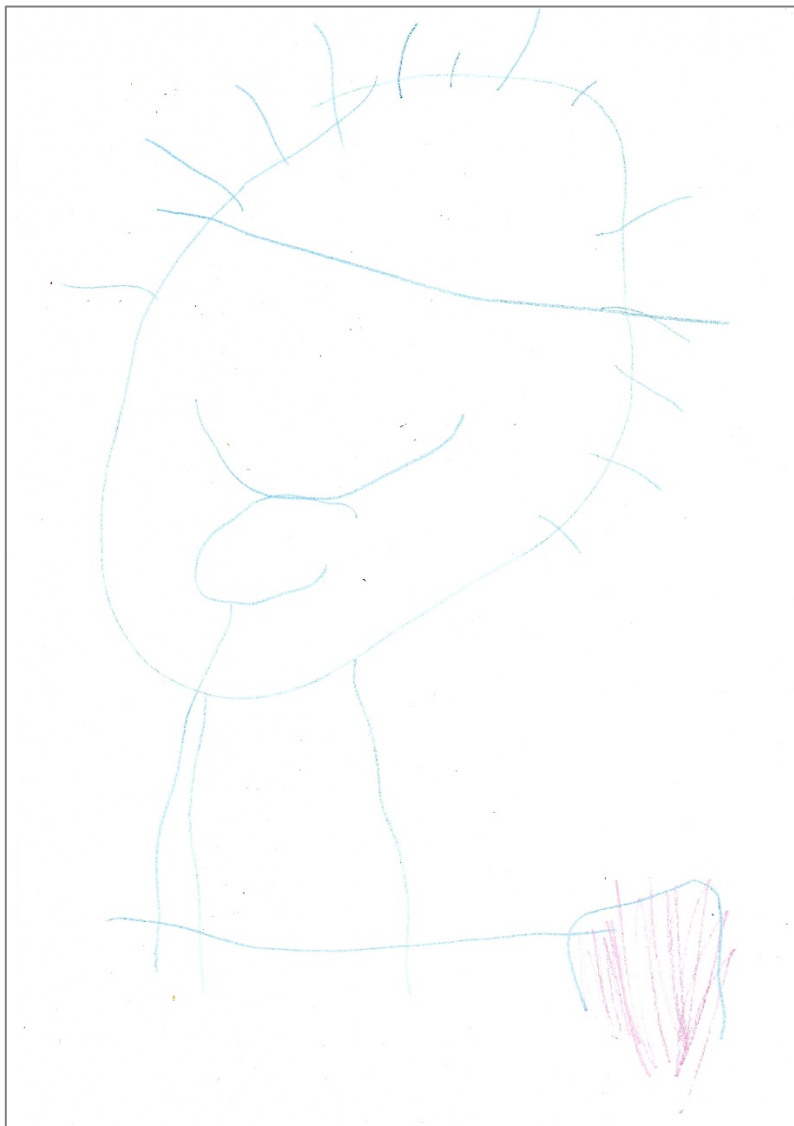
KARLO, 3,5 godine – „Moja majka“

Ovdje također možemo vidjeti šaranje u punom smislu. Dakle, zaključujem kako dječak još uvijek nije izašao iz faze šaranja. Dječak se poslužio raznim bojama u prikazu svojih šara. Također, ovdje možemo vidjeti kako je pritisak bojice na papiru prilično čvrst pa je ostavljen deblji trag. Dijete se poslužilo gotovo jedino šarama, uz poneku slobodnu liniju. Šare dominiraju cijelim papirom i nema puno praznog prostora.

TINA, 3,5 godine – „Moja majka“

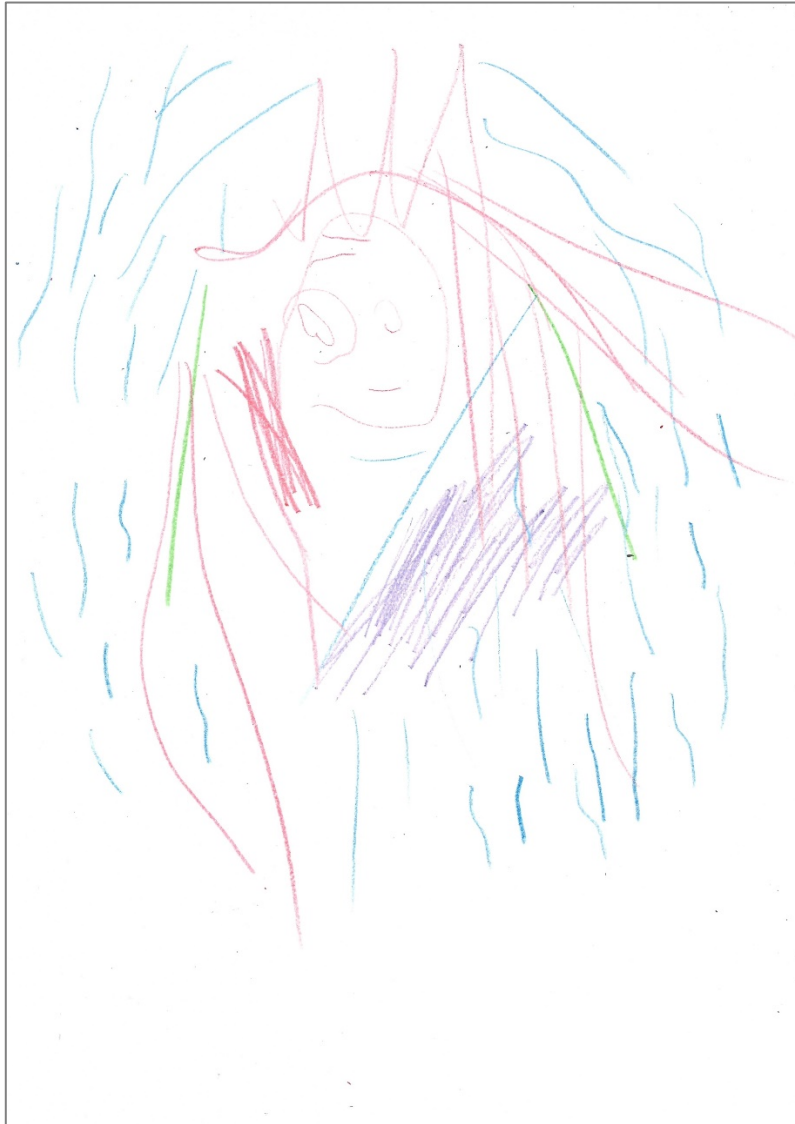
Ovdje možemo prepoznati kako je djevojčica koristila slabiji pritisak ruke na bojicu pa su linije prilično prozirne i nježne. Primjećujem kako se djevojčica izražava krugovima i kružnim oblicima. Možemo čak raspoznati i glavu koja dominira papirom, a na licu se nalaze usta. Umjesto očiju možemo prepoznati jednu dugu horizontalnu crtu. Oko glave, djevojčica se koristila kratkim crticama kako bi prikazala kosu. Ovaj prikaz majke ima i tijelo koje je presječeno još jednom dugom horizontalnom crtom na čijem se kraju nalazi šaranje u drugoj boji.

NIKA, 4 godine – „Moja majka“

Na crtežu ove četverogodišnje djevojčice možemo vidjeti kako se poslužila raznim bojama. Djevojčica je spojila šaranje i kružne oblike u prikazu svoje majke pa zaključujem da se nalazi na prijelazu iz faze šaranja u ranu fazu dječjeg realizma. Djevojčica je krugom izrazila glavu, ali i oči kojima je dodala i zjenice. Oko glave vidimo te poteze šaranja, a mogli bismo zaključiti kako se poslužila šaranjem da prikaže kosu.

MIA, 4 godine – „Moja majka“

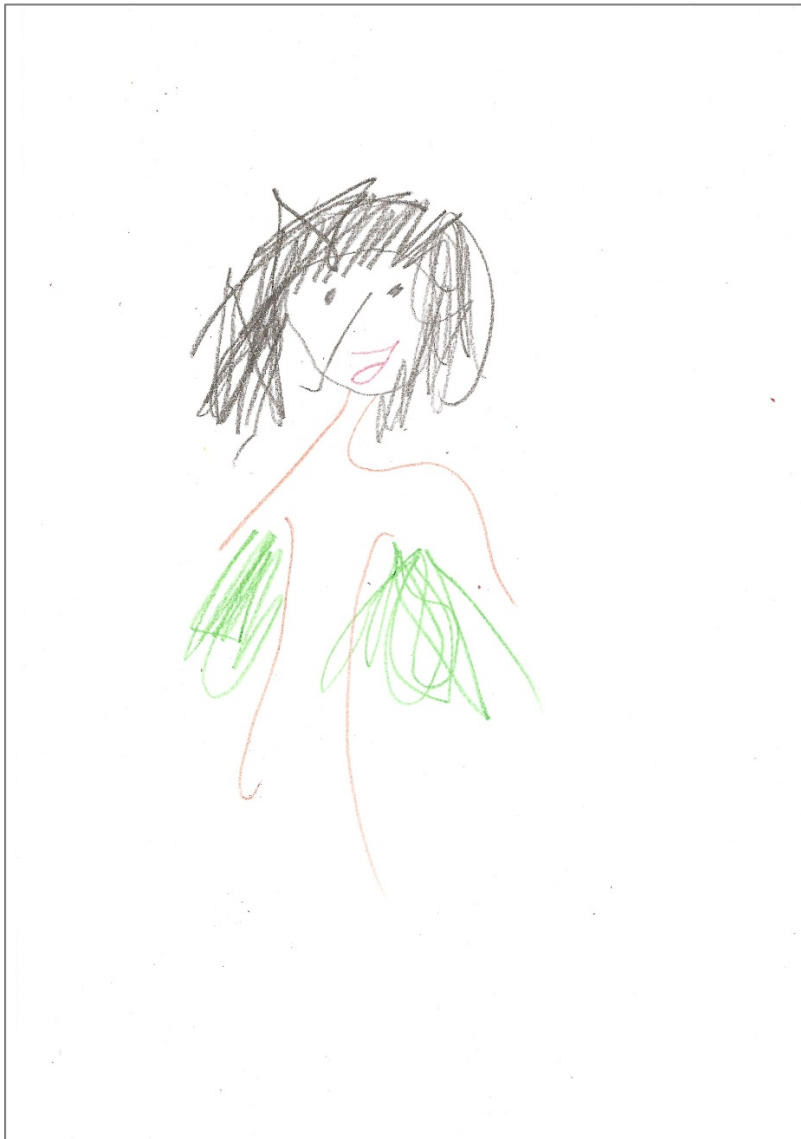
Možemo vidjeti kako se i ova djevojčica, kao i prethodna, poslužila šaranjem, ali i kružnim likovnim elementima. Primjećujem kako djevojčica upotrebljava šare i duge zakrivljene linije u oblikovanju kose koja buja oko majčina lica. Glava je prikazana krugom koji nema spojene krajnje točke. Na licu se nalaze dva oka, također kružnoga oblika. Na dnu lica djevojčica je smjestila usta prikazana kratkom, lagano zakrivljenom linijom.

DOMINIK, 4 godine – „Moja majka“

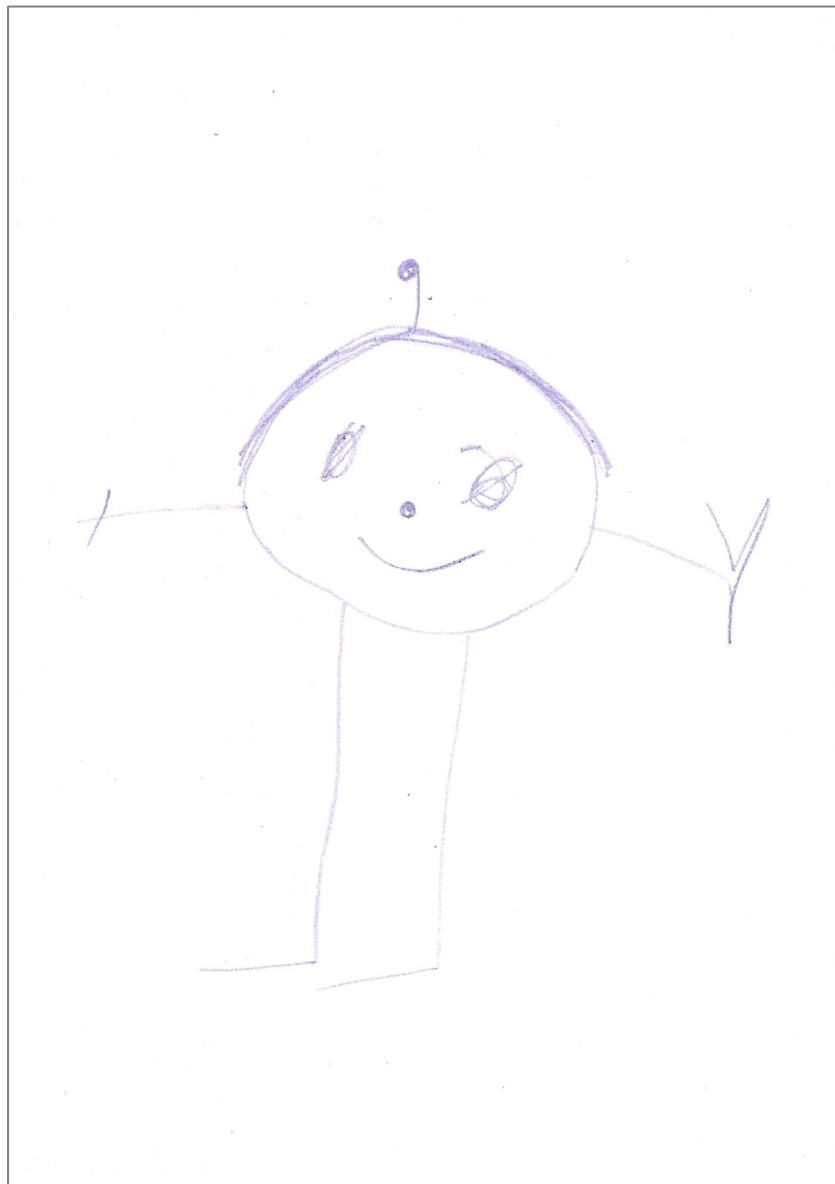
Ovaj se dječak primarno izrazio šaranjem, ali je te svoje šare usmjerio na takav način da je dobio istaknute krugove. Takav me način crtanja navodi na to da pomislim kako je htio prikazati oči, a ostatak šara koje vidimo predstavlja lice. Same šare koje vidimo nalaze se u jednom kružnom formatu. Nema puno praznina, ali svakako prepoznajem da su pri vrhu linije prilično guste, dok, kako idemo prema dnu rada, postaju sve rjeđe.

NIKA, 5 godina – „Moja majka“

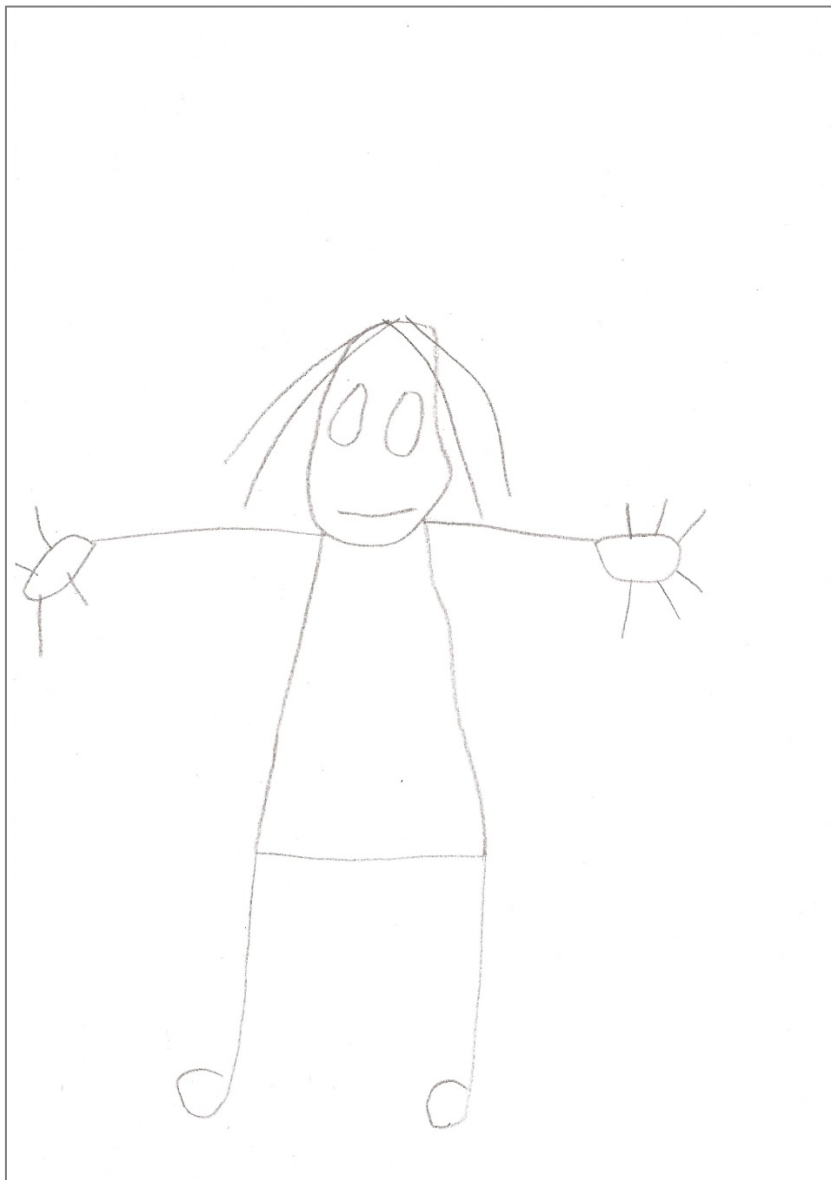
Ovdje možemo prepoznati kako se djevojčica još uvijek u nekim slušajevima izražava šaranjem, iako uspijeva prikazati sve osnovne dijelove tijela koji nas čine ljudima. Djevojčica je prikazala glavu kružnoga oblika, a na licu oči, usta i nos. Oko glave šaranjem prikazuje kosu. U prikazu tijela prepoznajem vrat koji se razlaže na dvije ruke i trup. Noge nisu prikazane. Djevojčica se uglavnom koristila zakrivljenim i kružnim linijama, te šaranjem.

LANA, 5 godina – „Moja majka“

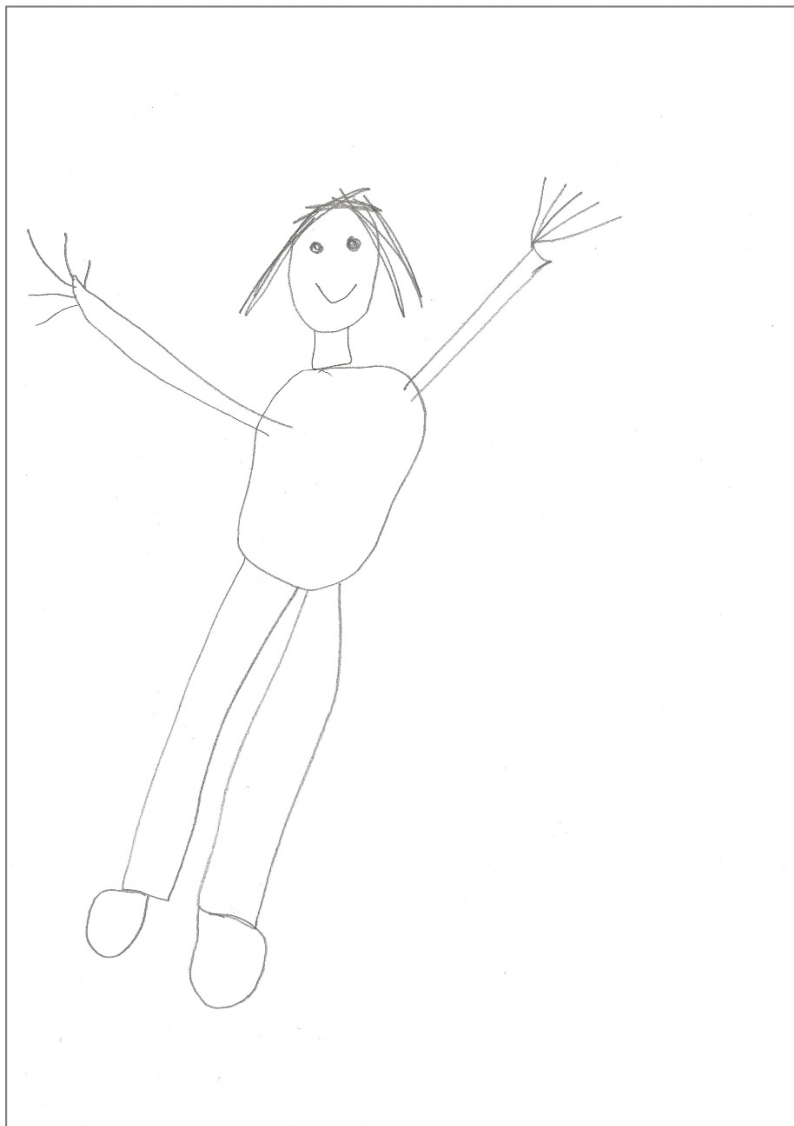
Ova se djevojčica poslužila nešto slabijim pritiskom ruke na bojnicu što posebno možemo vidjeti u oblikovanju udova. Crta glavu pravilnog kružnog oblika na čijem licu se nalaze dva oka, shematski nos i „nasmiješena usta“. Kosa je oblikovana s nekoliko linija istoga smjera. Iz glave odmah izbijaju udovi pa se i ovaj prikaz naziva „glavonogom“. Djevojčica na rukama crta prste, a na nogama stopala.

IVA, 5 godina – „Moja majka“

U ovome prikazu uopće ne prepoznamo šaranje, već je sve prikazano jednostavnim linijama. Djevojčica je prikazala glavu kruznoga oblika, a na licu su dva okrugla oka i usta prikazana kraćom zakrivljenom linijom. Sa svake strane glave protežu se po dvije linije prikazujući kosu. Odmah s glave, djevojčica se spustila na trup, bez vrata. Nacrtna je haljina iz koje izvire dvije ruke i dvije noge. Na rukama je nacrtna kružne dlanove sa prstima, a stopala je prikazala kružnim oblicima.

BORNA, 6 godina – „Moja majka“

Dječak slika svoju majku sa svim prepoznatljivim dijelovima tijela. Glava je kružnoga oblika, a na licu se vide dva oka i usta. Na glavi se nalazi kosa nacrtana od nekoliko linija. Iz glave izlazi vrat koji se spaja na kružno oblikovan trup. Noge i ruke izlaze iz trupa. Ruke imaju po pet prstiju, a stopala su označena kružnim oblikom.

LOVRE, 7 godina – „Moja majka“

I ovdje dječak crta sve prepoznatljive dijelove ljudskoga tijela. Glava je okrugla, a na licu se nalaze oči, čiju je unutrašnjost dijete obojalo zeleno, nos i „nasmiješena“ usta. Na glavi se ističe kosa. Glava se izravno spaja na vrat, a vrat na trup. Dijete je nacrtalo svoju majku u haljini te možemo vidjeti da percipira karakteristiku spola. Nacrtao je čak i ramena iz kojih se pružaju ruke sa prstima, a na nogama ne vidimo stopala već cipele.

5. ZAKLJUČAK

Kao što sam već mnogo puta kroz ovaj završni rad istakla, likovno je izražavanje jedno od najbitnijih stavki dječjeg cjelovitog razvoja. Dijete kroz likovno izražavanje razvija i puno drugih aspekata poput motorike tijela, socio-emocionalnog razvoja, spoznaje te govora i jezičnog izražavanja. Dijete likovnom izražavanju spontano pristupa, a i razvoj likovnog izražavanja je potpuno spontan. Sve uvijek ide svojim tokom. Dijete lako prelazi iz faze u fazu, a u komentiranju radova moramo biti vrlo pažljivi i pozitivni. Uvidjela sam da je meni kao budućem odgojitelju od izrazite važnosti znati sve faze razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva. Isto tako je važno i znati „čitati“ dječje likovno djelo jer ne samo da iz njega možemo puno toga saznati o djetetu, već nam ono govori i što se trenutno događa u djetetovu životu, njegove misli i osjećaje. Kroz nešto što se nama odraslima čini tako jednostavno, poput boje ili linije, dijete nam upućuje poruku. Naučila sam i kako je od velike važnosti ne sputavati dijete u likovnom izrazu. To treba biti jedan prirodan proces, a dijete zaista ne treba nekoga tko će mu stajati nad glavom i govoriti kako je njegov rad „ružan“ i kako stvari mora prikazati „tako i ovako“. Prilikom analize bilo bi dobro uključiti djecu kako bi i oni sami mogli protumačiti svoja likovna djela ili dati vlastite komentare jer tako potičemo razvoj aktivnog slušanja te suradničke atmosfere. Dijete, dobivajući potvrdu od drugih i zadovoljstvom zbog svojih radova, razvija samopoštovanje, samopouzdanje i na kraju – pozitivnu sliku o sebi.

6. LITERATURA

1. Balić Šimrak, A., Bakotić, M. i sur. (2018). *Dijete, cjelovitost, umjetnost, krug: svašta se može dogoditi u krugu*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
2. Balić Šimrak, A., Cukrov, S. i sur. (2016). *Hrvatska kulturna tradicija i dječje likovno stvaralaštvo*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece: knjiga za odgojitelje, roditelje, pedagoge psihologe, psihijatre*. Zagreb: Školska knjiga
4. Brittain, W. L., Lownfeld, V. (1987) *Creative and Mental Growth*. New York: Prentice Hall
5. Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga
6. Damjanov, J. (1991). *Vizualni jezik i likovna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga
7. Đuranović, M., Klasnić, I., Matešić, I. (2020). *Poticanje dječje kreativnosti u predškolskim ustanovama*.
8. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa
9. Jakubin, M. (1989). *Osnove likovnoga jezika i likovne tehnike*. Zagreb: Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
10. Mlinarević, V. (1999). *Kompetencija odgojitelja i autonomija djeteta. //Interakcija odrasli – dijete i autonomija djeteta: zbornik radova sa znanstvenog kolokvija s međunarodnim sudjelovanjem/ uredili Nada Babić, Jasna Krstović*. Osijek: Visoka učiteljska škola; Rijeka: Visoka učiteljska škola, 2000. 143 - 150
11. Peić, M. (1968). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Ružić, B. (1959). *Djeca crtaju: priručnik za učitelje, nastavnike likovnog odgoja i roditelje*. Zagreb: Školska knjiga
13. Varljen-Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa; Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

(vrsta rada)

Isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

_____

(potpis)

ZAHVALA

Posebno hvala mojim roditeljima za razumijevanje i podršku tijekom čitavog studiranja i mojim najdražima zbog kojih ću ovo životno razdoblje pamtiti po mnoštvu lijepih uspomena.

Zahvaljujem se mentorici Antoniji Balić, prof. dr. art. na pomoći i savjetima tijekom izrade završnog rada.